

TATRY

6 | 2021 | cena 1,90 €, pre predplatiteľov 1,60 €

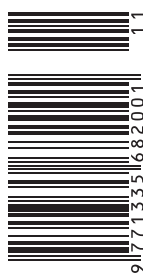
Vzácná sovička v Tatrách

Oravice poctil svojou návštevou
teplomilný výrik lesný

Zlaté krídla pre Milana Hoholíka

So zakladateľom ATE sme sa porozprávali
aj o leteckej záchrane v horách

ISSN 1335-6828

Salamandra škvrnitá

(*Salamandra salamandra*)

Obojživelník takmer bez nepriateľov. Pre výstražné sfarbenie sa salamandry škvrnitej väčšina predátorov obáva – a majú na to aj opodstatnený dôvod. Je totiž jedovatá.

  Radoslav Michalec

Má zavalité telo s pevným, dlhým chvostom a kratšími končatinami. Preto je jej pohyb kývavo-ŕabavý. Dosahuje dĺžku okolo 15 až 21 centimetrov. Charakterizuje ju čierno-lesklé sfarbenie so žltými škvrnami, ktoré sú veľmi premenlivé. Za hlavou a po bokoch tela má jedové žľazy – parotídy, z ktorých v prípade ohrozenia môže vylučovať jedovatú látku salamandrín. Jed pôsobí na nervovú sústavu menších živočíchov. Pre človeka je relatívne neškodný, avšak treba si dávať pozor na oči a sliznice.

Salamandra škvrnitá obýva väčšiu oblasť Európy, okrem severu, kde je zriedkavejšia, západnú Áziu a severozápadnú Afri-

ku. U nás je rozšírená vo vlhkých listnatých a zmiešaných lesoch stredných polôh do 1 000 m n. m. Oblubuje plochy s vegetáciou v blízkosti čistých bystrín, potokov a riek, kde sa aj rozmnožuje. Samička kladie vyvinuté vajčka (ovoviviparia) do vody, tu prebieha ich vývoj. Na lov sa vydáva prevažne v noci. Cez deň ju môžeme pozorovať najčastejšie po daždi a za vlhkých dní. Loví dážďovky, hmyz, bezstavovce, slizniaky. Je aktívna od marca do novembra, neskôr prezimuje v podzemných úkrytoch, puklinách, jaskyniach, štôľňach, pivniciach – a to často v početnejších skupinkách. Citlivá je na čisté a zachovalé biotopy. ◀

Obsah

Viete, že...	2
Čo je nové v tatranskej rastlinnej ríši?	3
Opäť v parlamente	5
Hory neboli pre neho len domovom	6
Tatry otvorila svetu železnica	7
Po stopách Jána Olejníka: Od kolísky až po hrob	9
Oslávil deväťdesiatku	13
Horským filmom už výkony nestačia	13
Pavol Barábaš: Bol to pre mňa zlatý grál	14
Rušné leto za nami	15
Opäť vylepšená	16
Milan Hoholík: Založiť na Slovensku systém leteckej záchrany malo zmysel	17
Vzácná sovička v Tatrách	20
Odhalte tajomstvo reči zvierat	21
40 rokov po: Zo Závor k Lalióvému sedlu	22
Dočkal sa aktualizácie	25
Vodopády Tatier VI.	26
Otakar Štáfl: Český umelec v Tatrách	28
Pod Ostrvou má svoju tabuľku už aj Kaltstein	33
Tatranské plesá sú opäť čistejšie	34
Upratovali aj doliny	36
Z počiatkov cyklistiky vo Vysokých Tatrách	37
Krížovka	40
Fotohádanka	41

TATRY. Dvojmesačník o krásach tatranskej prírody, jej ochrane, starostlivosti o lesné ekosystémy, turistike, športe a cestovnom ruchu v TANAP-e. Vychádza od roku 1962. Ročník LX.

Vydavateľ: Štátne lesy TANAP-u, Tatranská Lomnica, www.lesytanap.sk

Adresa redakcie: Tatranská Lomnica 66,
059 60 Vysoké Tatry
tel.: +421 524 78 03 74

e-mail: redakcia.tatry@lesytanap.sk

Redakcia: Mgr. Martina Petránová,
Mgr. Jana Tomalová, DiS. art., Pavol Král
tel.: +421 903 987 594, +421 945 448 602

Grafická úprava a tlač:
Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o., Priekopa 21,
060 01 Kežmarok

Celoročné predplatné vo výške 9,60 € v SR:
uhradte na IBAN: SK698180000007000086192
s uvedením SWIFT: SPSRSKBA

Predplatné v ČR:
MediaCall, s. r. o., Vídeňská 546/55,
639 00 Brno, tel.: +420 532 16 51 65,
e-mail: import@mediacall.cz
www.mediacall.cz

Redakčná rada: Ing. Ján Marhefka (predseda),
Ing. Zuzana Homolová, PhD., Ing. Peter Spitzkopf,
doc. Ing. Peter Fleischer, PhD., Ing. Miroslav Jurčo,
Ing. Ján Slivinský, Ing. Michal Jurčo, Pavol Král,
Ing. Marián Šturcel

Nevyžiadané príspevky redakcia nevracia. Redakcia si vyhradzuje právo úpravy a skracovania materiálov, ako aj výberu titulok a medzititulok. Zasláním príspevku autor súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré týmto poskytol redakcii. Názory autorov jednotlivých článkov sa nemusia zhodovať s oficiálnym stanoviskom vydavateľa. Prevzatie textových a grafických materiálov z časopisu je dovolené len so súhlasom redakcie a pri rešpektovaní autorských práv. Redakčná uzávierka je dva týždne pred vydaním časopisu.

Dátum vydania: 21. 10. 2021

Evidenčné číslo: EV4596/12,
ISSN 1335-6828, IČO 319 669 77

 Titulná strana
Výrik lesný (*Otus scops*)
Foto: Stanislav Harvančík

Zadná strana
Jesenné metamorfózy
Foto: Marcel Tobis

Viete, že...

 redakcia

O d 1. novembra platí v Tatranskom národnom parku sezónna uzávera turistických chodníkov. Neznamená to však, že vysokohorské prostredie bude pre návštevníkov počas zimy úplne tabu, aj naďalej ostávajú otvorené trasy, ktoré vedú k horským chatám, s výnimkou tej pod Rysmi, ako i niektoré sedlá a štíty. Obmedzenia platia do polovice júna a sú vyznačené aj priamo v teréne.

P o medvedici s mláďatom utratil Zásehový tím pre medveďa hnedého Štátnej ochrany prírody SR aj ďalšieho synatropného jedinca, ktorý mal údajne robiť neplechu v intraviláne mesta Vysoké Tatry. Šelmu odchytili v areáli popradského letiska, jeho vedenie označilo postup ochránárov za nehumánny, očakávalo totiž, že medveďa odchytili a premiestnia do inej lokality. Riaditeľ letiska dokonca avizoval, že nočnú akciu dá prešetriť inšpekcii. Zásehový tím svoje konanie obhajoval tým, že medvedicu už dlhší čas sledovali a jej zmenené správanie bolo nezvratné. Zo samice sa po podrobnej veterinárnej obhliadke nakoniec vyklul samec, ďalšia medvedica prišla v ten deň o život po zražke s električkou. Ďalšie dva jedince uhynuli pod kolesami áut na diaľnici v okolí obce Hybe a Liptovského Jána ešte v septembri, tretieho počas toho istého víkendu zrazil vlak.

T atry majú prvý nabíjací smerovník. Neďaleko Rainerovej chate ho osadil Slovak Telekom v spolupráci s Horskou záchrannou službou a Štátnymi lesmi TANAP-u. Obsahuje dva solárne panely a štyri bezdrôtové nabíjačky. Vďaka batérii umiestnenej vo vnútri striešky dokáže lesná nabíjačka dodať štavu mobilom aj v nepriaznivom počasí.

P o Štrbskom plese sa z brehov začalo vylievať aj Skalnaté pleso. Vysokohorské jazero, pre ktoré je dlhodobo príznačný skôr deficit vody, sa po výdatných dažďoch naplnilo a pri silnejšom vetre sa prelialo cez hrádzu. Zábery zachytávajúce tento moment okamžite zaplavili sociálne siete, no podľa odborníkov sa nič dramatické nestalo. Hoci nešlo o bežný jav, stáva sa, že pri intenzívnych zrážkach sa pleso naplní, avšak voda z neho postupne vytečie.

E xpozícia tatranskej prírody v Tatranskej Lomnici sa po sezóne uložila na zimný spánok. Počas štyroch mesiacov ju navštívilo 10 990 ľudí, čo v porovnaní s mi-

nulým rokom síce predstavuje nárast o vyše tisícristo, avšak štatistiky stále nedosahujú čísla pred pandémie. Ako je už zvykom, botanická záhrada by mala svoje brány otvoriť opäť v máji, dovtedy môžu záujemcovia obdivovať vzácnu tatranskú flóru v neďalekom Múzeu TANAP-u, kde nájdú približne 150 druhov kvetov vrátane tých, ktoré sa v expozícii nedajú dopestovať.

K atranským chatám, ktoré majú svoju nulu eurovú bankovku, najnovšie pribudla aj Téryho chata, ktorá je najvyššie položenou celoročne otvorenou chatou na Slovensku. Bankovka vyšla v náklade päťtisíc kusov, z toho je tisíc s prílačou Anniversary 2020.

N árodný výstup na Kriváň tento rok venovali jeho organizátori 200. výročiu narodenia Janka Matúšku, autora textu slovenskej hymny a 100. výročiu založenia časopisu Krásy Slovenska. Akcia mala pre pandémiu podobne ako vlni namiesto hromadného podujatia len individuálnu podobu, účastníci si na vrchol mohli vyšliapať kedykoľvek medzi 15. júnom a 31. októbrom, teda v období, kedy sa na turistický chodník nevzťahuje sezónna uzávera.

S lizniak veľký, ktorého našli v Zakopanom, postavil do pozornosti pracovníkov Tatrzanského Parku Narodowego. Jeden z najväčších slimákov je totiž v Poľsku považovaný za invázny druh. Už jeden jedinec môže vraj pre miestny ekosystém predstavovať problém, keďže sa ako hermafrodit v prípade núdze dokáže rozmnožovať aj sám. Navyše požíra iné slizniaky. Na okraji poľských Tatier ho prvýkrát objavili už v roku 1991, slimák s leopardím vzorom sa tam pravdepodobne dostal z juhozápadnej Európy. Pôvodne žije napríklad vo Veľkej Británii, Írsku, Francúzsku, Nemecku, Taliansku, Španielsku, Albánsku, Bulharsku či Grécku. Na Slovensku nie je evidovaný ako nepôvodný druh, zákon rozpoznáva iba dva invázne druhy mäkkýšov – slizovca iberského a šklabku ázijskú.

A grofilm zavítal tento rok aj do Vysokých Tatier. V rámci jeho 37. ročníka prihlásili filmári z 24 krajín celkovo 98 snímok, do hlavnej súťaže ich postúpilo 35. Časť z nich mali začiatkom októbra možnosť vidieť i návštevníci Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici. Hlavná cena napokon putovala do Nemecka, získal ju film z produkcie BBC Studios *Vymieranie druhov – fakty*, ktorý odhaľuje zarážajúce výsledky bádania 450 popredných vedcov.

P o minuloročnom extempore expolicejca v podobe ohňostroja na Kriváni a tohtoročnom kúpaní sa poslankyňa Národnej rady SR v potoku na území Tatranského národného parku rozvírili hladinu jedného z tatranských plies aj kúpajúci sa poľskí turisti. Zjavne neboli jediní, keďže Správa TANAP-u návštevníkov každoročne upozorňuje, že vysokohorské jazerá nie sú kúpaliská. Najnovším výčinom sú sošky Panny Márie, ktoré sa objavili na viacerých tatranských štítoch.

R ovno v centre Tatranskej Lomnice sa ešte koncom septembra podarilo Štátnym lesom TANAP-u odchytiť ďalšie dve jelenice, ktoré dlhodobo navštevovali intravilán najľudnatejšej časti mesta Vysoké Tatry. Zrejme nebudú posledné, keďže lesníci evidujú viacero podobných jedincov so zmeneným správaním, ktoré najmä v období ruje ohrozujú bezpečnosť domácich obyvateľov i návštevníkov.

N a štart 36. ročníka Memoriálu Jozefa Psoťku, ktorý je najstarším vysokohorským krosovým behom v strednej Európe, sa na Štrbskom Plese tento rok postavilo 134 pretekárov. Do cieľa ich dobehlo 109. V kategórii EXTREME zvíťazil Peter Fraňo, ktorý 38 kilometrov dlhú trať s prevýšením 2 500 metrov zvládol za 4:25:48. Podujatie je venované pamiatke slovenských horolezcov, ktorí zahynuli na najvyššej hore sveta. Prvým z nich bol v roku 1984 práve legendárny Juzek, po ktorom sú preteky pomenované. ◀

Práve držíte v rukách posledné tohtoročné číslo časopisu. Ak uvažujete nad tým, že si TATRY predplatíte aj na rok 2022, nezabudnite vyplniť objednávkový formulár na www.lesytanap.sk a čo najskôr uhradiť príslušnú sumu, aby sme vám mohli včas doručiť číslo 1/2022, ktoré vyjde koncom tohto roka. Čitatelia, ktorí si zvykli uhrádzať predplatné formou poštovej poukážky, nájdú zloženku v tomto čísle. Cena dvojmesačníka sa nemení. Celoročné predplatné vychádza opäť na 9,60 €, to znamená, že za jeden výtlačok zaplatíte 1,60 € oproti zvyčajným 1,90 €. V prípade otázok kontaktujte redakciu najlepšie prostredníctvom e-mailu uvedeného na tiráži. (red.)

Čo je nové v tatranskej rastlinnej ríši?

Hoci by sa mohlo zdať, že botanici v Tatranskom národnom parku za viac ako sedem desaťročí jeho existencie odhalili už všetky tajomstvá rastlinnej ríše, nie je tomu tak. Príroda stále dokáže ponúknuť niečo nové. Naposledy takto prekvapila Látaná dolina v Západných Tatrách, kde sa vyskytuje viacero vzácných a zriedkavých druhov rastlín.

 Zuzana Homolová Vladimír Michalec

Z geologického hľadiska je hlavná časť Látanej doliny budovaná granodioritmi, ktoré tvoria kryštalické jadro a presunutými subtatranskými príkrovmi, tvorenými kremencami s polohami zlepcov a bridlíc. Priemerná ročná teplota v lokalite sa pohybuje okolo 2,5 až 3,5°C, priemerné ročné úhrny zrážok dosahujú 1 200 až 1 500 milimetrov. Špecifické klimatické podmienky v spojení s nepriepustným podložím flyšových hornín boli základom pri vzniku početných rašelinísk severnej časti Oravy s výskytom typických druhov rastlín. Jedným z nich je aj vzácny glaciálny relikv rojovník močiarny (*Ledum palustre* L., syn. *Rhododendron tomentosum* Harmaja, Marhold et al. 1998).

Na Slovensku boli doteraz známe ojedinelé lokality jeho výskytu v oblasti Tatier, Oravy a Podtatranskej kotliny. V tatranskej oblasti sa zachovali zvyšky populácií v prírodnej rezervácii Medzi bormi, fragmenty nájdeme aj severne od Múzea oravskej dediny. O to vzácnejší je objav lesníkov Štátnych lesov TANAP-u Vladimíra Michalca a Mareka Hudáčka, ktorí pri výkone svojich pracovných povinností zaznamenali výskyt rojovníka v Látanej doline v lokalite, ktorá doteraz nebola nikým v literatúre popísaná. Výnimočnú charakteristiku objaveného rastlinného spoločenstva potvrdzuje aj hojný výskyt zákonom chránenej brusnice barinnej.

Vysvetlenie pôvodu rojovníka močiarného, ktorého výskyt je viazaný na vlhké a kyslé podložie, rašelinné bory, zrašelinené pôdy v horských smrekových lesoch siedmeho lesného vegetačného stupňa, musíme hľadať ešte v glaciálnej dobe. Na území dnešného Slovenska začali rašeliniská vznikať koncom poslednej doby ľadovej (tzv. würm), zhruba 12 000 až 8 300 rokov pred Kristom. Vtedy boli u nás prírodné pomery blízke pomerom súčasnej subarktickej, vo vyšších nadmorských výškach i arktickej zóne (Jankovská 1997). V tomto čase sa arkticko-alpske druhy vplyvom zaľadnenia Tatier vyskytovali len v Podtatranskej kotline a na úpätí Tatier. S ústupom ľadovcov sa postupne vracali do najvyšších

Celkový pohľad na lokalitu výskytu rojovníka močiarného v Látanej doline

Botanička Zuzana Homolová s lesníkom Marekom Hudáčkom pri hľadaní rojovníka močiarného

polôh, kde pred stúpajúcimi teplotami nachádzali refúgiá v močaristých biotopoch a pri vhodných vlhkosťných a klimatických podmienkach si v nich zachovali izolovaný výskyt dodnes.

Rojovník močiarný je rastlina, ktorá obľubuje rozvoľnené, nezapojené lesy a vlhké až mokré podložie. So stúpajúcou teplotou súvisiacou s klimatickou zmenou môžeme v spomínanej lokalite do budúcnosti predpokladať zlepšovanie podmienok pre rast stromovej vegetácie, dynamickejšiu sukcesiu, a teda zarastanie lokality náletovým smrekom, jarabinou. Pre uchovanie výskytu chráneného pravého glaciálneho druhu je preto nevyhnutná aktívna starostlivosť o smrekový porast v zmysle zachovania čiastočného tienenia, no zároveň zabránenia úplného zapojenia korún stromovej etáže. Z toho dôvodu odporúčame aktívnymi manažmentovými opatreniami udržiavať rozvoľnený zápoj a zakmenenie a zároveň zabrániť prípadnému plošnému rozpadu smrekového porastu. Zároveň odporúčame uvoľnenie jedincov rojovníka zo zapojených porastov čučoriedok a zabránenie vstupu zberačov plodov do predmetného porastu.

„Nášmu“ rojovníku v Látanej doline prajeme dlhý a spokojný život v zdravom a dobre spravovanom Tatranskom národnom parku. ☺

Použitá literatúra:

Jankovská, V., 1997: Počáteční vývoj rašeliníšť České a Slovenské republiky a kryogénny jevy – fakta a úvahy. In Baranec, T. (ed) Flóra a vegetácia rašelinísk. Zborník z vedeckej konferencie. SPU, Nitra, pp. 51 – 54.
Marhold, K., Goliašová, K. Hegedúšová, Z. et al. 1998. Papradňorasty a semenné rastliny. In: Marhold, K., & Hindák, F., (eds). Zoznam nižších a vyšších rastlín Slovenska. Veda, Bratislava. p. 333 – 687.

Opäť v parlamente

Namiesto septembrovej schôdze parlamentu sa návrh novely zákona o ochrane prírody a krajiny z dielne poslancov, ktorý ráta aj s prevodom štátnych pozemkov v národných parkoch pod ochranárov, dostal do programu rokovania Národnej rady SR až v októbri. Jej predkladateľ, prírodovedec Jaromír Šíbl tvrdí, že nejde o ústup. „Diskusia je široká a cítime potrebu mať väčší časový priestor na vysvetlenie, najmä v rámci koalície a s dotknutými subjektmi. Potrebujeme to dodiskutovať, aby sa nikto necítil ohrozený,“ nechal sa počuť poslanec, ktorý sa pod návrh podpísal spolu s ďalšími sedemnástimi koalíčnými kolegami.

  Martina Petránová

Pár dní predtým, ako sa poslanci pustili do prerokovania jednotlivých bodov programu svojej októbrovej schôdze, však zamiešal karty sám predseda Národnej rady SR Boris Kollár, ktorý vyhlásil, že on i jeho spolupartajníci stiahnu svoje podpisy spod návrhu zákona. Dôvod bol prostý, počúvali vraj hlasy zdola. „Veľmi veľa ľudí, ktorí pracujú v odľahlých regiónoch, bude priamo postihnutých, keď sa tento zákon prijme a bude sa vykonávať,“ zdôvodnil svoj krok Kollár. Podľa jeho slov sa tí, ktorým hrozí, že prídu o prácu, na nich obracajú v obrovských počtoch. „To sú tisíce a tisíce ľudí a to sa nedá nevypočítať,“ dodal šéf parlamentu. Samotnej reforme sa nebráni, avšak nie v súčasnej podobe. Myslí si, že presunu pozemkov pod ochranárov by mala predchádzať zonácia. Predkladateľovi návrhu, poslancovi Jaromírovi Šíblovi, preto odporučil, aby novelu stiahol a prepracoval ju tak, aby boli všetci spokojní. „Pevne verím, že prijmeme taký návrh zákona, ktorý bude vyhovovať všetkým, nebude ničieť prírodu a ani ľudské životy v tej prírode,“ povedal Kollár. Jeho krok okamžite ocenila i Slovenská lesnícka komora, podľa ktorej sa poslancovým návrhom obišiel štandardný legislatívny proces. Za šéfa parlamentu sa postavili tiež poľovníci a súkromní vlastníci lesov, ktorí sa obávajú negatívnych dopadov novely v súčasnej podobe.

Ostali zaskočení

Rozhodnutie Kollárovho hnutia Sme rodina prekvapilo koalíčných partnerov i samotného ministra životného prostredia Jána Budaja, ktorý vyhlásil, že je pripravený predsedovi Národnej rady SR odôvodniť prínosy reformy pre ochranu prírody a aj pre sociálne pozdvihnutie regiónov. Podľa šéfa envirorezortu pokusy zmaříť reformu národných parkov poškodzujú záväzky Slovenskej republiky pri plnení plánu obnovy, z ktorého chce krajina čerpať zhruba šesť miliárd eur. Časť peňazí

vraj takto Slovensko stratí. Kollár údajne vychádzal z mylných faktov a jeho krok nebol vecne odôvodnený, poslancov preto vyzval, aby vo svojom úsilí nepoľavovali a reformu podporili.

TANAP ako pilotný projekt

Na nečakaný krok Kollárovcov zareagoval aj europoslanec Michal Wiezik, kto-

čov organizujúcich súčasne účelové protesty a ktorý by dokázal, že ochrana prírody nie je brzdou rozvoja regiónov, práve naopak.“ Mimochodom, bola to práve Wiezikova strana, ktorá pár dní predtým, ako poslanci vyrukovali so svojou novelou, prišla s vlastným návrhom odštartovať reformu ochrany prírody na Slovensku v najstaršom národnom parku. Ten po-

Ešte koncom augusta absolvovali členovia Výboru Národnej rady SR pre pôdohospodárstvo a životné prostredie poslancový prieskum v Tatranskom národnom parku. Pozreli si Tichú dolinu, oblasť Smokovcov a Tatranskú Javorinu. Na vlastné oči tak mali možnosť vidieť dopady bezzásahového režimu a aktívneho manažmentu lesov.

rý ho však za prekvapivý nepovažuje. „Už od ohlásenia reformy národných parkov som opakoval jednu vec. Ideme na to príliš rýchlo. Tomuto „humbugu“ a uneseniu témy národných parkov dezinformátormi sa dalo a malo vyhnúť,“ konštatoval Wiezik. Podľa neho mal envirorezort najprv pripraviť, predstaviť a presadiť jeden fungujúci pilot vo forme reformovaného Tatranského národného parku, ktorý by v konečnom dôsledku „demaskoval štvá-

čítal de facto so zrušením Štátnych lesov TANAP-u a presunom štátnych pozemkov, ktoré spravujú, do gescie Štátnej ochrany prírody SR. Tým, že návrh ostatné národné parky neriešil, odpadla by komplikovaná delimitácia majetkov z Lesov SR, ktorú by si vyžadoval presun správy pozemkov pod ochranárov. Prednosť však napokon dostal návrh osemnástich koalíčných poslancov, cez ktorých sa ministerstvo životného prostredia rozhodlo reformu

posunúť do parlamentu, len aby obišlo zdĺhavejšie medzirezortné pripomienkovanie – i keď napokon sa mu tak či tak nevyhlo.

Aj protesty

Reformu národných parkov ohlásil envirorezort koncom mája, začiatkom júla už mala novela za sebou prvé čítanie v parlamente. Poslanci mali o nej opäť rokovať na septembrovej schôdzi, avšak jej predkladatelia požiadali, aby sa tak stalo až v októbri. Medzitým sa voči návrhu zdvihla vlna nesúhlasu, svoje nie mu povedali lesnícke organizácie a inštitúcie, Združenie miest a obcí Slovenska, najväčší slovenskí zamestnávateľia, súkromní vlastníci lesov, poľovníci, furmani, lesní robotníci, ale aj farmári, rybári či chovatelia včiel. Aj napriek trojtýždňovému maratónu rokovaní, ktoré počas leta absolvoval minister Budaj so svojim tímom priamo v jednotlivých národných parkoch, vyšli do ulíc odporcovia novely, ktorí ju označili za nepremyslený a unáhľený krok, ktorý bude mať dramatický dopad na slovenský vidiek. Na zhromaždení v Banskej Bystrici dokonca žiadali odstúpenie šéfa enviro-

rezortu, ktorý vraj systematicky ignoruje potreby vidieckeho obyvateľstva. Návrh novely označili za nesystémové riešenie, ústretočným krokom voči slovenskému vidieku by podľa signatárov Bystrickej rezolúcie mal byť jednotný zákon o lesoch a ochrane prírody, ktorému bude predchádzať dôsledné prehodnotenie národných parkov a ich zonácia.

Vidia to inak

Týždeň po „vidiečanoch“ sa rovno pred Národnou radou SR rozložili prívrženci reformy. Iniciatíva My sme les, ktorá akciu zorganizovala, chcela aj takýmto spôsobom poslancom pripomenúť, že ľudia pozorne sledujú, či už konečne zastavia devastáciu vzácnych lesov v národných parkoch. Za iniciátorov petície Oslobodme národné parky, pod ktorou v tom čase bolo podpísaných viac ako 36-tisíc ľudí, sa postavil i minister Budaj. A spolu s ním aj takmer tridsiatka ochranných organizácií podporovaných viacerými akademickými inštitúciami, ktoré novelu vnímajú ako unikátnu príležitosť systémovej zmeny v ochrane prírody. Envirorezort sa dokonca na Me-

dzinárodný deň stromov, ktorý pripadá na 20. október, stihol pochváliť, že získal podporu 63 vedcov zo Slovenskej akadémie vied a univerzít naprieč celým Slovenskom. Tí poslancami Národnej rady SR adresovali žiadosť, aby zohľadnili pri hlasovaní vedec- ký hlas, odborné fakty a podporili reformu národných parkov na Slovensku.

Stiahli ju z programu

Práve v ten deň sa reformou národných parkov mala zaoberať aj vláda, no tá poslancem návrh novely zákona o ochrane prírody z programu rokovania stiahla. Minister Budaj ohlásil, že spoločne s ministrom pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Samuelom Vlčanom nachystajú memorandum, ktoré rozptýli obavy z presunu štátnych pozemkov v národných parkoch pod ochranárov.

V čase našej uzávierky sa poslanci k debate o návrhu novely ešte nedostali. Informáciu o tom, či sa Tatranský národný park po takmer troch desaťročiach vráti k integrovanému modelu správy, vám tak prinesieme až v najbližšom čísle. ◀

Hory neboli pre neho len domovom

👤 Martina Petránová

Hory a život v nich boli pre neho nevyčerpatelným zdrojom inšpirácie. Spisovateľ a publicista **Anton Marec** (*11. augusta 1953 – †21. septembra 2021) sa Tatrám upísal ešte v časech, keď ako čerstvý maturant brigádoval na Zbojníckej chate. Rodák z Chlmca pri Žiline v nich napokon zakotvil na celý život. Stali sa mu nielen domovom, ale i myšlienkovým a hodnotovým svetom. Svetom, ktorý na jednej strane obdivoval, no zároveň dokázal byť k nemu aj kritický.

Rád búral dogmy, ponúkal netradičné pohľady na históriu Tatier a ich súčasnosť. Viaceré jeho knihy vyvolali polemiku, alebo aspoň primáli čitateľov, aby sa zamysleli nad tým, či to ozaj nemohlo byť tak, ako to videl on. Debutoval v roku 1982 novelou z vysokohorského prostredia Na hrebeni víchrica. Nie náhodou, veď svet tatranských štítov už vtedy dôverne poznal. Práve po brigáde na Zbojníčke si uvedomil, že to, čo v horách zažil, by stálo zato aj dopovedať. Veď každý zážitok v sebe nesie nejaké poslanstvo, niečo, čo samotný príbeh presahuje. V Tatrách napokon zakotvil natrvalo. Chatárčil pod Rysmi, pri Zelenom plese i pod Soliskom, neskôr prevádzkoval vlastné lyžiarske stredisko na Podbanskom, pôsobil tiež ako turistický sprievodca. Okrem toho liezol, istý čas pracoval aj ako horský záchranár. A popri tom písal. Je autorom viac ako troch desiatok kníh. Okrem histórie Tatier sa v nich venoval dejinám Spiša, zma-

poval však aj vzdialenejšie lokality. Posledná kniha, o Gelnici, išla do tlače len deň po jeho odchode.

Nikdy sa netajil tým, že pri písaní sa cítil ako slobodná duša. A rovnako aj Tatry boli pre neho teritóriom slobody. Hoci ho škrelo, akým smerom sa v poslednej dobe uberajú.

Nesmierne citlivo vnímal, že sa z nich namiesto subjektu stal len objekt záujmu súčasnej civilizácie,

ktorá vystriedala „tú jeho“ romantickú generáciu plnú ideálov. Takpovediac, šmahom ruky hory zosadila z piedestálu a degradovala ich len na svoju kulisu. Stav, keď sa stal „homo homini lupus“ asi najrukolapnejšie vyjadril vo svojej knihe Tatranské (dez)ilúzie s podtitulom Príbeh našich veľhôr alebo ako sa národný park mení na lunapark. Pôvodne mala byť poslednou s tematikou Tatier, no ako to už v živote býva, napokon bolo všetko inak a k Tatrám sa ešte vrátil. Naposledy vlani, keď mu vyšli Tatranské osady.

Práve v knihách zanechal svoju najväčšiu tatranskú stopu. To, že kariéru pedagóga vymenil za život v horách neolutoval. Ako priznal v jednom z rozhovorov, žil tak, ako chcel, túžil a sníval. Azda nič viac nevystihuje Marecov vzťah k Tatrám i samotnému životu ako jeho vlastné slová: Cesta, ktorou som sa kedysi vydal, nebola bludná ani márna. Nič nelutujem, aj keď mi občas bolo všelijako...

Češť jeho pamiatke! ◀

Prvá železničná stanica mala názov Poprad – Felka (Poprad – Veľká) ako výsledok dohody oboch verejných správ.

Tatry otvorila svetu železnica

Jedným z fenoménov II. priemyselnej revolúcie je železnica. Projekty železničných tratí vznikali v súlade s potrebami rozvíjajúceho sa priemyslu a zohľadňovali jeho potreby. Projekt Košicko-bohumínskej železnice (KBŽ) toto plne odrážal. Preto treba hneď v úvode označiť za nepravdivé mýty, ktoré vytvárali niektorí autori, že zámerom investorov a budovateľov tejto základnej a hlavnej železničnej trate na dnešnom území Slovenska bolo sprístupniť Vysoké Tatry návštevníkom. Veď prvá radiála od KBŽ do Vysokých Tatier mala „meškanie“ dvadsaťštyri rokov... Napriek tomu môžeme konštatovať, že KBŽ, ale aj následné železničné projekty sa stali katalyzátorom cestovného ruchu vo Vysokých Tatrách i v ich podhorí.

📍 Mikuláš Argalács 📄 archív autora a internet

Uhorská dopravná politika druhej polovice 19. storočia ponúkala síce viaceré zaujímavé koncepcie, no takmer žiadne činy. Na začiatku 60. rokov 19. storočia, presne 5. júla 1860 sa začína prevádzka na trati Tisej železnice Miskolc – Košice. Zámerom Spoločnosti Tisej železnice bolo pokračovanie cez Prešov do Haliče, ale aj na západ do Popradu. Realizácia týchto plánov pokročila natolko, že sa začalo s vytyčovaním trasy a prípravou projektovej dokumentácie. Na druhej strane budúcej železnice stál však oveľa silnejší hráč. Ním bol jeden z najbohatších Európanov, arcivojvoda Albrecht Fridrich Rakúsko-Tešínsky (1817 – 1898) a Tešínska komora, ktorej vrchným predstaviteľom bol mimoriadne schopný technokrat a podnikateľ Ludwig Hohenegger (1807 – 1864). Bol ideovým otcom dokumentu Pamätný spis o Košicko-bohumínskej železnici,

ktorý vznikol v roku 1864 a zdôvodňoval nevyhnutnosť výstavby tejto trate. „Prvým cieľom Košicko-bohumínskej železnice je vývoz poľnohospodárskych produktov z Potisia na severozápad štátu (do Predlitavska, pozn. autora) a do zahraničia; dosiahnutím tohto cieľa sa zabezpečí blahobyt a rozvoj výrobcov i spotrebiteľom. Udržanie a pozdvihnutie, železiarskeho, mediarskeho a uholného priemyslu v Hornom Uhorsku a v susedných korunných krajinách sa ukazuje ako druhý hlavný cieľ plánovanej Košicko-bohumínskej železnice. Začlenenie do svetovej dopravy, najmä z jednej podstatnej časti, sa javí ako tretí cieľ.“¹ K uvedenému treba podotknúť, že Poprad sa pre tvorcov dokumentu ukázal ako veľmi významný bod trate, pretože tu bol hlavný sklad vyťaženej gemerskej rudy.

Ako už z uvedeného vyplýva, prioritne bola železnica plánovaná pre nákladnú do-

pravu. Len pre ilustráciu uvedme, že cesta gemerskej rudy z Popradu do trineckých vysokých pecí bola pomerne komplikovaná. Povožmi ju povoznícka firma Dávida Husza zväžala do Popradu, odtiaľ opäť k prístavu plti do Liptovského Hrádku, po Váhu sa dostala do Budatína a odtiaľ opäť povozmi do Trínca.

Trať mala podľa pôvodných projektov minúť Poprad z juhu popod Kozie chrbty a železničná stanica mala byť umiestnená blízko Spišskej Teplice. Ukázala sa však sila popradského tandemu Dávid Husz a Karol Wünschendorfer. Prvý z dvojice, podnikateľ, starosta a mecenáš mal priamy kontakt na Tešínsku komoru.

Nekladme si teraz onú špekulatívnu, hoci príťažlivú, otázku: Čo by bolo, keby...? História nedáva otázky, pretože pozná odpovede. Jednou z nich je, že už na jar 1870 mali jazdiť vlaky na úseku Ži-

lina – Poprad a ešte v tom roku aj z Popradu do Kysaku. Z rôznych dôvodov, najmä však zmeny dopravnej politiky Uhorska a prusko-francúzskej vojny, sa výstavba oddialila. Jednotlivé úseky teda boli otvárané takto:

- 8. decembra 1871 – otvorenie úseku KBŽ Žilina – Poprad;²
- 12. decembra 1871 – otvorenie úseku KBŽ Poprad – Spišská Nová Ves;
- 15. marca 1872 – otvorenie úseku KBŽ Spišská Nová Ves – Kysak.³

Efekt faktu, že uvedením KBŽ do prevádzky sa aj Tatry priblížili svetu, ako sa rado a euforicky vypisuje, sa nedostavil okamžite. Veď ešte v roku 1880 sú v letnom cestovnom poriadku uvedené dva páry vlakov, z nich denný je osobný a nočný zmiešaný. V zime potom už len denný zmiešaný. No a dodajme ešte, že viac ako šesťdesiat percent cestujúcich volilo cestovanie IV. vozňovou triedou... Ale to, že denne do Popradu pricestovali desiatky ľudí, využívali kočiši do takej miery, že mestský kapitán musel taxatívne stanoviť maximálne ceny do jedenástich cieľových

miest. Navyiac zaviazal kočišov udelením koncesie. (Detailne viď Karpathen Post, I., 7 z 17. 6. 1880, s. 7.)

S rozvojom uhorskej železničnej siete sa stratil význam skladu rudy v Poprade a pre celú oblasť pod Tatrami bola dôležitá výstavba miestnych tratí. Obyvateľstvo pochopilo význam a výhody železnice. Napríklad v roku 1883 obce Spišskosobotského okresu žiadali, aby okresné sídlo bolo prenesené do Popradu. V 80. rokoch 19. storočia vznikali na južných svahoch Vysokých Tatier nové osady. Záujem o pobyt v nich narastal, a preto od 1. júna 1891 zavádza spoločnosť KBŽ posilový rýchlik z Budapešti do Popradu, pričom grafikon upravuje tak, aby zabezpečili prípoje z Krakova, Viedne či Berlína. Problematická zostávala doprava z Popradu do centrálnej tatranskej osady Smokovec. V rovnakom období vznikali pod Tatrami turistické základne rôznych veľkostí a kvalít, ale s jediným cieľom: zachytiť turistov. V Poprade tak vznikol Husz-park⁴, dobudovaný v roku 1887, vo Veľkej Krompacher-park (1880 – 1886), v Spišskej Sobote Gréb-park (1884 – 1889).

Vznik a rozvoj tatranských osád však vyvolával veľmi akútnu požiadavku na napojenie sa aspoň centrálnej osady – bol za ňu považovaný už vtedy Smokovec – na železničnú trať KBŽ. Tie hlasy prichádzajú najmä z reprezentatívneho Uhorského karpatského spolku, ale aj z centrálnych orgánov v Budapešti a napokon aj od samotných tatranských podnikateľov. Ako prvý požiadal o koncesiu na výstavbu úzkorozchodnej železnice z Popradu do Nového Smokovca v roku 1883 Dr. Mikuláš Szontagh (s podporou KBŽ), ale narazil na odpor majiteľov pozemkov. V ďalších rokoch nasledovala celá séria vydaných koncesí, ale nik z úspešných žiadateľov nedokázal reálne čo len začať s výstavbou.

V júni 1892 zvoláva gróf Július Csáky do Budapešti konferenciu s reprezentatívnym zastúpením, ktorá mala vyriešiť problém dopravy do Tatier od staníc KBŽ, najmä Popradu. Mala, ale nevyriešila, hoci zámery, ktoré boli predložené už v júni 1891, boli veľkolepé. Nad autoritou spišského župana boli ešte vyššie autority, v tomto prípade napríklad zemepán Szentiványi, no najmä vláda Uhorska. Tá chcela vybudovať horské stredisko, ktoré by mohlo konkurovať tým alpským. Voľba padla na Tatranskú Lomnicu. Na lokálnej trati Poprad – Podolínec z Veľkej Lomnice vybudovali železničnú trať, ktorú aj 1. septembra 1895 uviedli do prevádzky. Koncesiu na to získal Uhorský kráľovský lesný úrad. Tatranská Lomnica sa tak stala prvou z tatranských osád, ktorá bola napojená na KBŽ, no osobná prevádzka bola spočiatku iba v letnej sezóne. O rok neskôr pribudlo Štrbské Pleso, ktoré spájala s KBŽ ozubnicová železnica. Na oboch týchto tratiach zabezpečovala prevádzku spoločnosť KBŽ.

Na prelome 19. a 20. storočia už Smokovce pociťujú, že nie sú napojené na KBŽ. Samotná železničná sieť na území dnešného Slovenska bola stále hustejšia, na hlavnú trať sa napájali početné lokálne trate, ale napriek viac ako desiatke udelených koncesí sa Poprad a Smokovec železnicou nedarilo spojiť. Až prišla v roku 1903 podnikateľská odvaha Popradčanov Viliama Kriegera a Vincenta Matejku. Ich pôvodným zámerom bolo vybudovanie úzkokolajnej železnice, napokon však z neho bol v roku 1904 trolejbus. To už je ale iný príbeh, z ktorého vo vzťahu ku KBŽ sú zaujímavé skôr drobné či väčšie konflikty a prekážky.

Od chvíle, keď priviezol pod Tatry vlak prvých cestujúcich, uplynulo 150 rokov. A ak ešte na prelome tisícročí predpovedali prognostici súmrak železníc, ukazuje sa, naopak, že táto doprava dokáže byť efektívna, ekologická a atraktívna, keď sa zosúladi technické možnosti s reálnou potrebou. ◀

Zoznam citácií a poznámok:

¹ Denkschrift über die Kaschau – Oderberger Eisenbahn – Trace. Wien 1864.

² Niektoré zdroje uvádzajú, že prvý vlak prešiel po trase z Popradu do Žiliny už 7. decembra 1871 s odchodom z Popradu pred polnocou. Uvádza to napr. www.150kbz.sk.

³ Na jeseň 1871 došlo pri Krompachoch k masívnemu zosuvu pôdy, preto nebol otvorený celý úsek Žilina – Košice už v decembri 1871.

⁴ Husz-park začal Dávid Husz stavať ešte skôr, než bolo jasné, akou trasou bude vedená železnica v Poprade.

Kvalitu rýchlikov KBŽ umocňovali reštauračné vozne, ktoré propagovali aj na jednej z mála známych pohľadníc.

Priamy vlak do Tatier z Budapešti bol jedným z fenoménov sprístupňovania Vysokých Tatier. Dialo sa tak vďaka politike uhorskej vlády, ktorá bohatším vrstvám ponúkala Tatry lacnejšie než Alpy...

Po stopách Jána Olejníka: Od kolísky až po hrob

Do osturnianskych dreveníc nevchádzal s inými slovami ako Sláva Isusu Christu, v Ždiari či v Lendaku „godal“ po goralsky. „Etnografické mimikry“ pomáhali rodákovi zo Spišských Vlách priblížiť sa k človeku z každej rázovitej dediny, do ktorej sa vybral prebádať krásy jej pôvodnej kultúry. Miestni mu za jeho úprimnosť otvorili svoje srdcia i príbytky, on na oplátku zvečnil chvíle ich všedných a sviatočných dní.

📍 Jana Tomalová 📷 autorka, Igor Ludma a archív Múzea TANAP-u

„Učiteľ na dedine – ak nie je včelár, ovocinár, futbalista – ak je zaniatený pre to, čo národ žil a žije, tak sa stane etnografom. Ani nevie ako. Začne zbierať, spracovávať,“ skonštatoval Ján Olejník. Ako mladý pedagóg počas vojnových rokov a bezprostredne po nich zakúsil chlebič večne prekladaného výpomocného učiteľa. Vystriedal jedenásť škôl v rôznych etnických oblastiach od Zemplína až po Trnavu, kde sa zhostil dobrovoľnej „kumulatívnej funkcie“ pedagóg – etnograf. Keď v roku 1949 prijal miesto riaditeľa na novozriadenej strednej škole v Hornom Smokovci,

stretol sa s prostredím, ktoré „nedýchalo“ tradičnou kultúrou, obyvateľstvo Vysokých Tatier i dochádzajúci žiaci totiž vytvárali mozaiku rôzneho pôvodu i tradícií. „Etnografická“ stránka učiteľskej práce Jánovi Olejníkovi bytostne chýbala, do školy však

čoskoro folklór priniesol sám. Po ročnom pôsobení na odbore kultúry a školstva pri MNV vo Vysokých Tatrách prijal v roku 1958 miesto národopisného pracovníka v Múzeu TANAP-u, kde sa profesionálne a naplno venoval ako výskumný pracovník

Desiatky rokov mohli naši čitatelia nazrieť do domácností a vzácnych truhlíc ľudí spod Tatier vďaka odborným článkom Jána Olejníka. Symbolicky, po sto rokoch od jeho narodenia začíname spoluprácu s Podtatranským osvetovým strediskom v Poprade, aby sme na stránkach časopisu vrátili čas a opäť nakukli do okien niekdajšieho obyvateľstva. Otvárame, ako inak, spomienkou na život a dielo Jána Olejníka, v nasledujúcom čísle prinesieme pohľad na vianočné zvyky ľudu spod úpätia najvyššieho horstva Slovenska.

svojej vášni až do odchodu do dôchodku v roku 1985.

Skúmal aj vplyv turizmu

V počiatkoch formovania Múzea TANAP-u mal na starosti predovšetkým budovanie zbierkového fondu a výskumnú činnosť, v roku 1959 inštaloval prvú etnografickú expozíciu. „Ako výsledok systematických terénnych výskumov vybudoval rozsiahlu a veľmi serióznú etnografickú dokumentáciu. V čase budovania muzeálnych fondov sa venoval prevažne materiálnej kultúre. Po reorganizácii pracoviska sa orientoval viac na duchovnú kultúru podtatranského ľudu a na etnosociológiu, menovite v rámci svojej aktuálnej výskumnej úlohy Spôsob života a kultúra lesných robotníkov v oblasti Vysokých Tatier s príslahlými územiaми Roháčov, Západných Tatier, Spišskej Magury a Pienin,“ uvádza v personálnej bibliografii o Jánovi Olejníkovi (vyd. Okresná knižnica v Poprade, 1986) jeho dlhoročný kolega, historik Ivan Bohuš st. Vo výskumoch sa Ján Olejník zaoberal aj špecifickými otázkami ako vzťah človeka k tatranskej prírode či vplyvom turizmu na spôsob života ľudu pod Tatrami. Ak by sa niekto chcel vybrať po výskumných cestičkách tatranského etnografa, najlepším sprievodcom sa mu stane kniha *Ľud pod Tatrami* (vyd. Osveta, 1978). Opisuje v nej život podtatranského človeka komplexne od narodenia až po hrob, jeho zvyky počas roka, ale aj vieru, poveru, ľudovú slovesnosť, stravovanie či bývanie.

Na hotelových hostí čakal folklór

Ján Olejník mal kritické oko na teatrálnu a „spartakiádnu“ formy prezentácie ľu-

Značná časť z pozostalosti tatranského etnografa našla svoje mieste v skanzene v Starej Ľubovni.

dového zvykoslovía a pohybovej kultúry. Bol poradcom viacerých súborov, často ako člen poroty súťažné vystúpenia i hodnotil. Originálny podtatranský folklór prinášal priamo z obcí aj k hosťom do hotelov. „Pomáhal, aby ľudia vnímali ľud pod Tatrami,“ spomína Michal Krolák, ktorý pracoval v Grandhoteli Starý Smokovec a remeslo posúval aj svojim študentom na strednej škole v Starom Smokovci. Hotelová miestnosť v „smokoveckom grand“ ponúkala štedrý priestor, do ktorého Ján Olejník pozýval nositeľov tradícií z podtatranských obcí. „Uvádzal program, aby si hostia všimli prvky, kroje a vysvetľoval ich význam. Museli si dávať pozor, nemohli tam byť modlitby a cirkevné záležitosti. Za komunizmu sa on ako veriaci človek

nemohol až tak rozvíjať,“ pokračuje osobný priateľ tatranského etnografa, s ktorým pracovali na téme ľudového liečiteľstva v Osturni.

Témy súvisiace s cirkvou skúmal aj v čase socializmu, no verejne ich veľmi neprezentoval. V 60. rokoch minulého storočia začal využívať aj technické vybavenie, nahrával vo veľkej miere i náboženské obrady.

Spomínajú na spoločné chvíle

Vyššia moc darovala Jánovi Olejníkovi dlhý dôchodkový vek a vo veľkej miere i pevné zdravie, aby ho prežíval spoločensky a pracovne. Publikoval, spracovával, prispieval do časopisu *Tatry*, strávil mnoho chvíľ v dedinách, dreveničkách či chrámoch a pokračoval v precíznom etnografickom výskume podtatranského ľudu, už bez ideologických obmedzení. Na sklonku života dopodrobna vyriešil ako a komu podelí svoju pozostalosť. Mnoho z vlastníctva Jána Olejníka poputovalo do skanzenu v Starej Ľubovni. V drevenici z obce Jakubany, v ktorej skúmal život miestnych Rusínov, nájdete jeho pamätnú izbu. „Chceli sme ukázať, že u domácich ľudí aj býval. V predizbe sme vytvorili jeho pracovňu. Expozícia bola spustená, keď mal pán Olejník 95 rokov, bol vtedy veľmi nadšený,“ spomína riaditeľ Ľubovnianskeho múzea Dalibor Mikulík. Etnograf z Tatier spolupracoval v oblasti Starej Ľubovne najmä s predošlou riaditeľkou múzea Monikou Pavelčíkovou. „Zdedenú“ pozostalosť považuje za veľký záväzok najmä preto, že Ján Olejník bol etnografom celou dušou. „Išiel medzi ľudí aj na vianočné sviatky, mohol pozorovať, ako ľudia prežívali tieto obdobia, išiel do rodín, všade ho poznali.

Etnografická expozícia Múzea TANAP-u sa nezaobíde bez nevesty z Lendaku.

Vedel si získať ľudí. Bol to odborník zanehtený pre svoju prácu,“ spomína na svojho kolegu niekdajšia šéfkka múzea.

Jánovi Olejníkovi bol v roku 2012 venovaný aj blok v rámci programu Hodina deväťdesiatnikom, ktorý uviedol FS Železiar. Vodiacom niťou sa stal etnografický audiovýskum zo 70. rokov minulého storočia z Kojšova, podľa ktorého vznikla hra „Viším Viším“. „Inscenovali sme tiež vykladanie, resp. nariekanie nad hrobom, ktoré sa volakedy vykonávalo nad zomrelým. Jana Ambrózová a Margita Jágerová pri spievaní balady stáli na scéne nad nsvieteným hrobom a striedavo spínali ruky k nebu a k hrobu, presne podľa gesta, aké nám ukázal pán Olejník. Videl ho u ženy pri jednom z pohrebov a fascinovalo ho, že podobne spínajúce a naopak otočné ruky sú vyobrazené na oltári Majstra Pavla z Levoče,“ vysvetľuje spoluautor programu Vlado Michalko. Po premiére mu Ján Olejník odovzdal olovianku z obce Poša (olovená tyč, ktorú nosili parobci za sárou čižmy, pozn. red.). „Do toho času ju mal odloženú vždy pri posteli pre prípad nebezpečia,“ smeje sa Michalko a dodáva, že stretnutia s tatranským deväťdesiatnikom boli nesmierne obohacujúce.

Kresba čepca z Velkej Lomnice

Na sklonku života mal ešte Ján Olejník túžbu vydať knihu *Ludový odev* na južnom úpätí Vysokých Tatier ako výsledok vyše dvadsať rokov trvajúcej výskumnozberateľskej práce. Rukopis čakal na tlač vo vydavateľstve Veda tesne pred revolúciou, po prevrate však zámer padol. S publikáciou mu pomáhal a nakoniec ju i dokončil Ján Levoický. „Dal mi dve archívne krabice, v jednej boli texty klepané na stroji, v druhej fotografický materiál, ktorý s pani Mrhovou (niekdajšia fotografka Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u,

Ján Olejník (*10. mája 1921 – †20. apríla 2017)

Slovenský etnograf, múzejný pracovník, publicista. Jeden z najväčších odborníkov na tradičnú kultúru podtatranských oblastí Spiša a Liptova, o ktorých publikoval množstvo vedeckých, vedecko-populárnych a reportážnych prác doma i v zahraničí. Svoje tvrdenia dokladal širokým komparatívnym materiálom z veľkého množstva lokalít, čo svedčí o jeho vlastnej intenzívnej terénnej práci. Jeho štúdie neraz dopĺňa aj vlastný fotografický materiál, nákresy a náčrty. Absolvoval množstvo zahraničných študijných ciest, bol členom vedeckých spoločností vo Washingtone, Bonne a Lunde. Narodil sa ako štvrté zo šiestich detí do skromnej a zbožnej rodiny v symbióze tradičnej spišskej roľníckej a remeselníckej kultúry.

1931 – rodina sa presťahovala do Levoče, Ján Olejník tu dokončil ľudovú školu a štúdium na gymnáziu;

1933 – brigádoval ako sprievodca turistov po Levoči a blízkom okolí. Stretával sa tak s mnohými významnými osobnosťami;

1936 – 1941 – študoval na učiteľskom ústave v Spišskej Novej Vsi, do roku 1945 pôsobil ako učiteľ na rôznych školách;

1945 – 1949 – okresný osvetový inšpektor na odbore kultúry v Michalovciach;

1949 – prijal miesto organizačného tajomníka a člena umeleckého poradného zboru v SEUK-u (návrhy na kroje). Bol pri verbovaní ľudí do súboru zo Zemplína;

1949 – 1954 – riaditeľ strednej školy v Hornom Smokovci;

1954 – vedúci odboru kultúry a školstva vo Vysokých Tatrách;

1958 – 1985 – etnograf v Múzeu TANAP-u;

1961 – absolvoval odbor etnografia na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe;

1966 – úspešne vykonal rigoróznou skúšku a bol mu udelený titul Kandidát historických vied (CSc.) – na Univerzite J. E. Purkyňe v Brne na základe obhájenia dizertačnej práce *Zmeny spôsobu života ľudu v oblasti Vysokých Tatier (v Lendaku, Osturni a Ždiari)*.

Používal pseudonymy Ján Zemplínsky, Ján Magurin Faltin a Tatranský. Je autorom výskumných správ, ktoré sú s kompletnou fotodokumentáciou archivované v depozitároch Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici, tiež vedeckých štúdií a článkov publikovaných v novinách a časopisoch, z jeho pera vyšli mnohé metodické materiály, scenáre napísané pre Československú televíziu a Československý rozhlas, libretá výstav či scenáre folklórnych festivalov.

Zdroje:

Dokumentárny cyklus *Osobnosti slovenskej etnológie* – Jágerová M., Beňušková Z., Ratica D.:

Ján Olejník, Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV

Katedra etnológie a folkloristiky UKF v Nitre, 2019

Alexandra Bachledová, *Podtatranské osvetové stredisko*

Ján Olejník, *Personálna bibliografia*, Okresná knižnica v Poprade, 1986

Kde hľadať viac o Jánovi Olejníkovi a jeho výskume:

Výskumná stanica a Múzeum TANAP-u v Tatranskej Lomnici – V priestoroch múzea je inštalovaná etnografická expozícia Jána Olejníka. V archívoch bádatelia nájdu jeho publikácie, rozsiahle podklady k výskumným úlohám, fotografie z terénu, audiozáznam z Batizoviec či dokumentáciu ľudového odevu na južnom úpätí Tatier.

Lubovnianske múzeum – V skanzene v Starej Lubovni sa nachádza drevenica z obce Jakubany. Ján Olejník mal k tejto obci veľmi špecifický vzťah. Bola jedna z jeho obľúbených a často navštevovaných lokalít s cieľom výskumu. V tejto drevenici sa nachádza expozícia – Izba doktora Jána Olejníka. V Starej Lubovni našla svoje miesto aj povestná vestička tatranského etnografa, časť jeho knižnice, keramika či baroková komoda.

Spišský archív v Levoči – Bádatelia tu nájdu dokumentáciu výskumov z celého Spiša, tiež kresby, fotografie a diapozitívy. Fond obsahuje i materiály zo sympózií, výstrižky z novín a časopisov, v ktorých mal Ján Olejník uverejnené vlastné príspevky, ale aj iné časopisy, knihy a zborníky, súkromnú i pracovnú korešpondenciu, správy zo zahraničných ciest, prednášky na medzinárodné konferencie a materiály o jeho spolupráci s televíziou a rozhlasom. Archívny fond je síce nespracovaný, ale prístupný so súhlasom vedúcej archívu.

Klub milovníkov folklóru v Košiciach – Jeho pracovníci postupne digitalizujú audiovizuálny materiál. V najbližšej dobe ich plánujú sprístupniť verejnosti nahrávky aj s odborným popisom etnológov, etnochoreológov a etnomuzikológov.

Ján Olejník s niekdajšou vedúcou detského folklórneho súboru Tatranka Martou Chamillovou.

pozn. red.) fotili. Bolo treba v prvom rade dostať do elektronickej podoby písomnú časť výskumnej úlohy. Medzitým som fotografoval, niektoré čiernobiele fotografie stihol dr. Olejník kolorovať – vymalovať temperovou farbou s prímiesou žltka,“ hovorí Ján Levocký. Kniha týchto dvoch Jánov nakoniec vyšla, avšak už po smrti etnografa, v roku 2018.

Prvý a (zatiaľ) posledný

Keď Ján Olejník poslednýkrát vydýchol 20. apríla 2017, prišla oblasť Tatier o svojho najväčšieho etnografa a jedného z mála, ktorý sa tradičnej kultúre v regióne venoval profesionálne. „V súčasnosti by mali túto činnosť zastrešovať inštitúcie

ako múzea, archívy a, samozrejme, aj regionálne osvetové strediská. Nedovoliť si hodnotiť súčasný stav. Považujem však za dôležité, aby boli na miesta etnografov obsadzovaní odborníci, čiže etnológovia. Možno majú viacerí pocit, že etnografi v súčasnosti už nemajú čo skúmať. Určite to nie je pravda. Príkladom je múzeum v Starej Lubovni alebo v Levoči,“ hovorí Alexandra Bachledová, ktorá v Podtatranskom osvetovom stredisku zastrešuje folklór a folklorizmus.

V Múzeu TANAP-u, kde strávil Ján Olejník svoje najproduktívnejšie roky, je stolička etnografa stále neobsadená. „Prisťúpilo sa k reštrukturalizácii pracovných miest, pán Olejník odišiel prirodzene

do dôchodku a na jeho miesto nebol prijatý nový človek. Nemáme etnografa, historika ani geológa. Pozícií, ktoré by boli pre naše múzeum vhodné, je viac. Naše depozitáre v archíve sú plné vzácných diel a archívnych materiálov, ktoré ešte neboli prebádané a výsledky z ich spracovania neboli publikované,“ konštatuje vedúca Výskumnej stanice a Múzea TANAP-u v Tatranskej Lomnici Zuzana Homolová. Záujem o etnografiu a historické zbierky je zo strany bádateľov vysoký.

Podtatranský ľud má stále čo povedať

Tajnou prísadou úspechu etnografa je schopnosť získať si miestnych ľudí. „Myslím si, že v minulosti bol výskum pre etnografa iný. Spôsob komunikácie s informátormi bol asi prirodzenejší, dôvernejší ako dnes. Respondenti neboli až tak veľmi konfrontovaní s médiami a informáciami zvonku. Mnohokrát ľudia v súčasnosti predpokladajú, že im chceš nejakú ublížiť, okradnúť a máš bočné úmysly. Ktovie, možno sa s tým stretával aj Ján Olejník. Na druhej strane, ak ide o ozajstný dlhodobý systematický výskum, tak aj ten cudzí sa po nejakej dobe cíti ako doma a vítaný je ako doma. Dnes nám doba ponúka skvelé technické vymoženosti, ktoré uľahčujú prácu v teréne a tiež prácu, ktorá nasleduje po výskume, t. j. spracovanie materiálu, analýza, hodnotenie a neuveriteľné množstvo kreatívnych výstupov,“ zamýšľa sa Alexandra Bachledová. Na poli etnografie možno bádať a bádať, no prameň nových poznatkov nikdy nevyschne. Najbližšie sa o tom presvedčíme v spolupráci s Podtatranským osvetovým strediskom o dva mesiace, keď sa ponoríme do zvykoslovia najočakávanejších sviatkov roka. ◀

Najkrajšia časť práce – výskum. Ján Olejník v dobrej nálade s členmi detského folklórneho súboru Tatranka, ktorý pôsobil vo Vrbove.

Oslávil deväťdesiatku

 Peter Liška

V septembri sa dožil deväťdesiatky vzácny človek Eugen Mlynský, pre kamarátov Jenó, ktorý bol päťdesiat rokov aktívnym dobrovoľným strážcom TANAP-u. Narodil sa a doteraz žije v podtatranskej obci Batizovce. Vzťah k tatranskej prírode a jej ochrana boli zásadné veci pre neho i pre jeho rodinu. Strážcovstvo v TANAP-e

po jeho vzore prebrali aj jeho syn, vnuk i zať. V civilnom zamestnaní robil vedúceho stolárskej dielne na poľnohospodárskom družstve v Batizovciach a bol kedykoľvek ochotný pomôcť kolegom z TANAP-u s akýmkoľvek odbornými stolárskymi prácami. Prácu jeho šikovných rúk dodnes poznáť na viacerých zariadeniach v prírodnom prostredí TANAP-u. Jeho dobrú povahu, znalosť miestnych ľudí a vlastnosť zmierovať rozhádaných najviac ocenili pracovníci niekdajšej Správy TANAP-u a jej ochranného obvodu Vyšné Hágy v hektických začiatkoch deväťdesiatych rokov minulého storočia, kedy prebiehalo navracanie lesných pozemkov pôvodným vlastníkom z obcí Batizovce, Gerlachov, Štôla, Mengusovce a Lučivná.

Takže Jenó, 100 lát pri dobrom zdraví a čistej hlave. ◀

OPRAVA

Vďaka nášmu čitateľovi Aurelovi Tomanovi, ktorý promptne zareagoval na článok uverejnený na pokračovanie v časopise TATRY 4 a 5/2021 pod názvom *Päť písmen na horolezeckom nebi sviety už 100 rokov*, sme rozlúskli polemiku týkajúcu sa mena niekdajšej „jamesáckej“ pokladničky. Bola ňou Melinda Bačániová (1905 – 1987) a nie Melinda Bežániová, ako sa uvádza v materiáli mapujúcom košatú históriu Slovenského horolezeckého spolku JAMES. Ako dôkaz nám poslal aj fotografiu jej náhrobného kameňa, na ktorom nechýba ani „jamesácky“ znak a motto: Hory boli ich svet... (red.)

„Spracovať niekoho, aby hovoril takmer hodinu a vy ste počúvali bez pohnutia, to je obrovský kumšt,“ prezradil jeden z porotcov Medzinárodného festivalu horských filmov (MFHF) Boris Hlaváček. Nemal na mysli nikoho iného, než režiséra Pavla Barabáša, ktorý vyhral so svojou najnovšou snímkou *Dhaulágirí je môj Everest* festivalovú Grand Prix. Sugestívny portrét horolezca Zola Demjána získal aj Cenu diváka.

 Jana Tomalová

Horským filmom už výkony nestačia

Horská kinematografia sa vďaka najnovším kamerám, dronom a modernej technike opäť posunula do „väčšej nadmorskej výšky“. Okrem technickej vyspelosti však majú mnohé súťažné snímky tohtoročného MFHF spoločného menovateľa: ľudský príbeh. Režisérom už nestačí zobraziť, ako horali niečo vylezú, zlezú či zlyžujú. Dôraz kladú na „človečinu“, ľudí a vzťahy medzi nimi.

Na Grand Prix sa zhodli

Porota v zložení Boris Hlaváček, Martin Kaňuch a Dariusz Załuski si od 13. do 15. októbra 2021 prezrela 44 súťažných filmov zo sedemástich krajín sveta. Pri výbere Grand Prix sa všetci traja jednohlasne zhodli a vybrali najnovší film Pavla Barabáša za umenie režiséra preniknúť do vnútra mimoriadnej osobnosti, ktorej extrémne situácie v horách ovplyvnili ďalší život. Snímka zabodovala aj medzi festivalovou verejnosťou, a tak si slovenský režisér z MFHF odniesol i Cenu diváka. „Ťažko sa mi hovorí o dojmach z tohto filmu – bolo to veľmi intenzívne. To, ako to Paľo poskladal, ma dojalo. Prekvapilo ma, že nie je len o výstupne na Dhaulágirí, ale je prierezom môjho horolezeckého pôsobenia. Zachytené sú tu všetky moje osemtisícovky – Lhotse Šar, Everest a už spomínané Dhaulágirí,“ vyznal sa hlavný protagonista Zoltán Demján.

Minulý ročník festivalu sa musel zmestiť iba do online priestoru. „Boli prázdne kinosály, foyer, nebola výstava a my sme dúfali, že toto stačí zažiť iba raz. Tento festival sme mohli robiť aj naživo. S malou dušičkou sme čakali, čo sa udeje a ľudia sa vrátili naspäť. Je to pre nás

ocenenie za ročnú prácu, sme radi, že sa toto podarilo a my sme všetkým umožnili zúčastniť sa festivalu,“ povedala riaditeľka MFHF Mária Hámor.

Festival spoznal aj ďalších víťazov

Cenu poroty získal film *Ťažké miesto* (Kanada, 2021) v réžii Zaca Hoffmana a Caseyho Duboisa za citlivé nahliadnutie do života človeka, ktorému šport pomáha prekonávať najťažšie životné výzvy. Cena za najlepší lezecký film putuje do USA za minuloročnú snímku *Reel Rock 15: Späť ku koreňom*. Režiséri Josh Lowell, Nick Rosen, Brett Lowell pôsobivo zobrazili osobnú cestu mladého lezca, ktorý sa po stopách otca vracia k indiánskym koreňom. Najlepším horolezeckým filmom sa v tomto roku stala snímka *200 rokov vodcovstva v Chamonix* od režisérov Pierra Cadotta a Thomasa Guerrina (Francúzsko, 2021). Porotu oslovilo archívne pestré predstavenie histórie horských vodcov a horolezectva vo Francúzskych Alpách. Festival má aj víťaza medzi horskými drámami. Film *Stena tieňov* (Poľsko, 2020) v réžii Elizy Kubarskej oslovil príbehom, v ktorom sa na pozadí jednej expedície v Nepále stretáva svet domácich šerpov, sprievodcov a ich rodín so svetom horolezcov, ich plánov výstupov i predstáv o úspešných expedíciách. Cena za najlepší krátky film putuje k našim českým susedom za tohtoročnú snímku *Keď to klapne bez odsadnutia. Ťažké okovy!* v réžii Stanislava Mitáča. Zabodovalo vizuálne čisté, prosté zachytenie prelezania jednej z najťažších ciest v Adršpašských skalách. Porota udelila okrem týchto ocenení aj päť čestných uznání. ◀

Pavol Barabáš: Bol to pre mňa zlatý grál

Najnovší film Pavla Barabáša *Dhaulágirí je môj Everest* prevedie diváka svetom vysokých hôr, ako aj osobnými životnými cestami, vnútorným svetom horolezca, ktorý neraz balansoval na hrane. Premiéru mal na XXIX. ročníku Medzinárodného festivalu horských filmov v Poprade, kde si ho pozrela plná sála ľudí a prvý raz ho videl i hlavný protagonista, ktorý neskrýval dojatie.

  Katarína Bohušová

Hoci podľa názvu by sa dalo očakávať, že siedma najvyššia hora sveta si vo filme spolu so Zolom Demjánom zahrá hlavnú úlohu, nie je tomu tak. Zachytil si aj jeho pôsobenie na iných osemtisícovkách a popri tom sa ti podarilo nahliadnuť i do jeho vnútorného sveta...

Keď mi Zolo rozprával zážitky, čo prežil vo vysokých horách, bol som z toho úplne unesený. Urobil som s ním množstvo zaujímavých rozhovorov a raz zo šuplika vytiahol zábery z expedícií. Pre mňa to bol zlatý grál, ktorý vedeli v Slovenskom filmovom ústave (SFÚ) prepísať do digitálnej podoby. Klobúk dole, koľko záberov sa mu počas expedícií v náročných cestách a extrémnych podmienkach podarilo natočiť. Teraz je to s moderným vybavením omnoho jednoduchšie. Dodnes je pre mňa záhadou, ako dokázali vyliezť na Dhaulágirí – bez poriadneho lana, prilby, spacáku a vybavenia... To, čo je v Zolovi, čo môže dať ostatným ľuďom, je obdivuhodné – sám som si musel spraviť v živote nejaké osobné korekcie...

Od prvého slovenského výstupu na Everest uplynulo v októbri už 37 rokov. Ako si vtedy vnímal výstup Jozefa Psoťku so Zolom ty?

Juzek bol môj učiteľ i predseda nášho bratislavského horolezeckého oddielu Slávia SVŠT. To, že sa z expedície nevrátil, sme veľmi citlivo v našej komunite prežívali. I to, ako dlho prebiehalo vyšetrowanie a venovala sa tejto udalosti aj v médiách pozornosť. Vo filme som neobišiel ani túto tragédiu.

Ako dlho si sa pohrával s myšlienkou sfilmovvať túto a ďalšie expedície?

So Zolom sme spolupracovali na mnohých projektoch. Spomeniem film Everest – Juzek Psoťka, alebo dvojdielny film o histórii slovenského himalájskeho horolezectva Vábenie výšok. Pri tom posled-

nom som sa dostal k materiálom o jeho výstupe JZ pilierom na Dhaulágirí, ktorý doposiaľ ako jediný slovenský výstup dostal ocenenie Výstup roka 1988 od expedičnej komisie UIAA. Minulý rok som sa dozvedel, že Zolo má niekde v krabici staré celuloidové filmy z rôznych expedícií v Himalájach, ktoré ešte neboli spracované. To ma, samozrejme, zaujalo. Problémom bolo, kde by sa tieto filmy dali ešte kvalitne prepísať, nakoľko už boli poškodené a chytala sa ich pleseň. Keď som po zdigitalizovaní v SFÚ videl, aké perfektné zábery nakrútil na svojich osemtisícovkách, už nebolo otázkou, či film urobím, ale ako ho uchopím.

Tvoja najnovšia snímka má za sebou úspešnú premiéru. Aké poslanstvo by si ňou chcel odkázať divákovi?

So Zolom sme v rozhovoroch absolvovali niekoľko tatranských túr. Veľa sme debatovali aj v jeho drevnici v Zákrivej. V súčasnej dobe je mentálny kouč, pomáha ľuďom zorientovať sa nielen vo vlastných životoch, ale i v globálnych otázkach. Priznám sa, že som sa po týchto rozhovoroch začal aj ja inak pozeráť na život. Podobný skromný pohľad na svet by som rád priblížil aj divákovi.

Ako vnímaš svoj film očami diváka?

Film som dokončil tesne pred popradským festivalom, videl som ho asi päťstokrát. Pred premiérou ho nevidel nikto, dokonca ani Zolo. Snažil som sa ho urobiť najlepšie, ako viem. Ale myslím, že žiadny režisér dopredu nevie, aký film vytvoril, lebo je v ňom od začiatku ponorený. Chýba mu odstup, tajomstvo prvého pozretia. Takže na každú premiéru idem s malou dušičkou, ako film prijmu diváci, lebo umením filmu je oslovit práve ich. ◀

„Himaláje a vysoké vrchy ma naučili veľmi veľa. Naučili ma pokore. Tá pre mňa znamená prijímať, uznávať a ctíť si univerzálne platné princípy, ako sú gravitácia, rovnováha, sily silnejšie ako naša vôľa. Horolezec môže ignorovať gravitáciu, ale gravitácia nebude ignorovať jeho. Každý, kto liezol vo výškach, vie, že fyzická stránka je len nutnosť, čoraz väčšiu úlohu hrá psychika. Vedieť byť sám, stíšiť sa. Je nezdravé, keď nás vedie ego, keď niečo robíme pre obdiv, slávu, peniaze. S inými sa nesmieme porovnávať – môžeme sa od nich len učiť. Žime tak, aby sme neškodili iným, životnému prostrediu. Žime alpským štýlom, ktorý zanechá stopu v snehu, no po sebe nezanecháme nič iné – nezmeníme planétu, na ktorej sme len hostia,“ vyznal sa Zoltán Demján (na snímke vľavo s Pavlom Barabášom), ktorého cieľom nebolo vystúpiť na Everest. Cieľom bola cesta, ktorá ho doviedla na to správne miesto.

Rušné leto za nami

Hoci nešťastí s tragickým koncom bolo počas uplynulej letnej sezóny v porovnaní s vlašajškom o niečo menej, ani tento rok sa Tatrám nevyhli smrteľné úrazy. Horskí záchranári zaznamenali aj viacero kuriózných prípadov. Avšak fenoménom dnešnej doby sú čoraz častejšie zbytočné volania o pomoc.

 Peter Svätójánsky archív HZS

Začiatok a koniec prázdnin mali veľa spoločného. Spoločným menovateľom bolo počasie, ktoré svojím charakterom vôbec nepripomínalo letné mesiace. Denné teploty vo výške 1 000 m n. m. okolo 10 až 12 °C, daždivo, a ak nepršalo, tak bolo aspoň škarredo. Nízka hustá oblačnosť, alebo dokonca hmla, sa striedala s občasným oknom, kedy síce nepršalo, ale lúče slnka tiež neboli natoľko silné, aby sa dotkli povrchu zeme. A koniec augusta? Nesklamal. Snehová nádielka, na akú sme boli v minulosti zvyknutí, pokryla vrcholy a sneh hore vydržal vyše týždňa. Tak nejako sa topil a pribúdal. Napokon september tiež neostal svojej povesti nič dlhý a pekné, stabilné, skoro už jesenné počasie, zavládlo na niekoľko týždňov. Na konci mesiaca vo vyšších polohách opäť nasnežilo.

Spojitosť počasia s návštevnosťou hôr je priamo úmerná aj s úrazovosťou. A tak sa horskí záchranári aj počas tohto leta stretávali s rôznymi prípadmi. Tých tragických bolo viac ako tých úsmevných. Pri niekto-

rých len skonštatovali, aké veľké šťastie mali účastníci.

Štatistika tragédií v Tatrách poklesla. Kým vlni ich bolo vo Vysokých Tatrách jedenásť a v Západných Tatrách štyri, tento rok priniesol nižšie čísla. Sedem a nula. Z tohto počtu boli dva kolapsy vyžadujúce okamžitú resuscitáciu, ktorá, žiaľ, ani v jednom prípade nebola úspešná. Prvá začiatkom júla u 49-ročnej Slovenky na Kriváni a druhá koncom augusta na Tatranskej magistrále medzi Zamkovského chatou a Skalnatým plesom u 67-ročného Slováka. Ďalšie štyri tragédie počas leta sa odohrali v horolezeckom teréne. Vo všetkých prípadoch išlo o pád zo skaly, alebo pád skaly, ktorý spôsobil smrteľné poranenia. Prvému prípadu predchádzalo sedemdňové pátranie po 24-ročnom Poliakovi. Jeho hľadanie komplikovalo počasie, no napokon bol nájdený pomocou dronu. Spadol z hrebeňa Nižnej Baranej strážnice smerom na sever. Druhý, taktiež poľský horolezec spadol zo Žabieho koňa. Pri zlaňovaní mu chýbali

asi dva metre lana, aby sa dostal k borháku. Od lana sa teda odviazal a pokračoval nezaistený. Po strate rovnováhy nasledoval pád do Mengusovskej doliny. Tretou obeťou bola 28-ročná Polka, ktorú našli horolezci ležať pod Ovčiarskou lávkou. Bola tam pravdepodobne viac dní. Sama, bez istenia, smerovala hrebeňom na Ovčiarsku vežu, odkiaľ spadla. Vo štvrtom prípade veľká uvoľnená padajúca skala zachytila inštruktora vysokohorskej turistiky počas zostupu zo Zlobivej. Pod posledné nešťastie sa podpísalo spomínané chladné počasie z prelomu augusta a septembra. Bolo dôvodom zamrznutia 28-ročnej nemeckej turistky, ktorá sa aj so svojím psom vybrala zo Zamkovského chaty cez Priečne sedlo a Prielom na Sliezsky dom. Tam však už nedošla...

Pomoc záchranárov potrebovali aj deti. Šesťročného chlapca uhryzol had pri válení sa v tráve neďaleko Chaty pod Soliskom. Miesto uhryznutia na ruke rýchlo opuchlo, čo si vyžadovalo hospitalizáciu v nemocnici. Na Predné Solisko záchranári v ten deň smerovali ešte na pomoc desaťročnému dievčaťu, ktoré sa v strmom úseku turistického chodníka potklo a po niekoľkých kotrmelcoch zostalo doudierané a poškrabané.

V polovici júla z detského nosiča vypadlo rodičom pri zostupe z Vodopádu Skok jeden a pol ročné dieťa. Pri páde si narazilo hlavu, preto na miesto smerovali záchranári. Po ich príchode bolo dieťa vyšetrené a ošetrené. Keďže nevykazovalo známky

žiadneho vážneho zranenia, ponechali ho v starostlivosti rodičov.

Ďalší neobvyklý prípad sa stal na Tatranskej magistrále medzi Štrbským a Popradským plesom. Trojročné dieťa sa zamotalo otcovi pod nohy. Žiaľ, otec sa oň potkol a spadol na neho. Dieťa nemalo žiadne viditeľné poranenia, no pre istotu ho záchranári vyšetrili.

Začiatkom septembra záchranári schádzali zo záchrannej akcie, ktorá bola v Priečnom sedle, kde pomáhali turistovi s vyklbeným ramenom. Pri Zamkovského chate našli dvoch turistov, ktorí to prehnali s alkoholom. Jeden z nich mal trznú ranu na hlave. U oboch boli prítomné spomalené funkcie, poruchy dýchania aj krvného obehu, nereagovali na podnety a jeden z dvojice začal upadať do bezvedomia. Jeden aj druhý potrebovali pomoc. Pre muža so zranením hlavy ohrozovaného sprievodným bezvedomím priletel vrtulník. Druhému bola na mieste podaná infúzia a na nosidlách ho záchranári zniesli dole. Oba smerovali do nemocnice na ošetrovanie a vytriezvenie.

Iný prípad preukázal obrovské odhodlanie a sebazaprenie 72-ročného Slováka, ktorý absolvoval túru na Rysy z Lysey Poľany cez Morské oko. Pri schádzaní k Chate pod Rysmi sa pošmykol a pri páde si zlomil niekoľko rebier. Keďže sa už stmievalo, pre istotu ešte informoval záchranárov, čo sa mu stalo. Pomoc odmietol s tým, že on si na nosidlá nelahne. A tak s bolesťami schádzal štyri hodiny od Chaty pod Rysmi na Popradské pleso. Podľa dohody každú polhodinu zavolať, ako sa mu darí a kde sa nachádza. Okolo polnoci sa mu podarilo prísť k Popradskému plesu, kde ho už záchranári čakali.

Fenoménom tejto doby sa čoraz častejšie stáva privolanie si záchranárov i v prípadoch nevyžadujúcich primárne ošetrovanie. Taký prípad sa odohral aj začiatkom júla. Slovenka ubytovaná na chate žiadala záchranárov o vybratie kliešťa. Vytahovanie kliešťa nie je indikácia pre zásah horskej služby, ale keďže naliehala, záchranári išli. Ako sa po ich príchode ukázalo, nešlo o kliešťa, ale štípanec od komára. Ďalšími podobnými prípadmi sú vyčerpaní žiadatelia nachádzajúci sa na horskej chate dostupnej terénnym autom. Po celodňovej túre sa mnohým nechce kráčať po vlastných ešte aj dole do doliny. A tak je im odporúčané zostať na chate dlhšie, doplniť sily, prípadne sa na noc ubytovať a pokračovať ďalší deň. Svoju žiadosť väčšinou prehodnotia a zídu pešo dole bez problémov. Lákadlo zísť autom je veľké, a preto to skúšajú. Je to obrazom doby, v ktorej žijeme. Poväčšine títo ľudia viac myslia na samých seba a ani im nenapadne, že by mohol niekto iný v tej chvíli potrebovať pomoc záchranárov oveľa naliehavejšie ako oni sami. ◀

Opäť vylepšená

Aplikácia Horskej záchrannej služby (HZS), ktorej vynovená verzia pomáha nielen turistom v horách, ale aj samotným horským záchranárom už vyše roka, sa dočkala ďalších vylepšení. Najzásadnejšou novinkou je spustenie nového webového portálu, ktorý takpovediac dostane oči záchranárov na miesto nešťastia.

 Martina Petránová

Od minulého leta aplikácia pomohla vo vyše stovke prípadov, stiahlo si ju už viac ako stotisíc užívateľov. Ako plus ju však nevnímajú iba turisti v núdzi, ale aj horstí záchranári, ktorí im vyrážajú na pomoc. „Aplikácia nám jednoducho poskytne presnú polohu volajúceho, čo je základom rýchleho zásahu,“ konštatuje riaditeľ HZS Jozef Janiga.

Po roku aktívneho využívania „appky“ v praxi prichádza zmena. Na základe požiadaviek horských záchranárov a turistov sa ju rozhodli rozšíriť o ďalšie užitočné funkcionality. Najzásadnejšou novinkou je spustenie nového webového portálu aplikácie, ktorý umožňuje operátorom tiesňovej linky nielen lepšie zobrazit' informácie prenesené z aplikácie, ale navyše dokáže lokalizovať aj volajúceho, ktorý ju nemá stiahnutú vo svojom mobile. Zároveň môžu záchranári s volajúcim začať online chat, prostredníctvom ktorého zvládne zasielať aj fotografie z miesta nehody či konkrétnych zranení. Oči záchranárov sa tak dostanú priamo na miesto nešťastia, vďaka čomu majú vopred viac informácií potrebných pre úspešný zásah a súčasne turistom vedia poradiť, ako správne postupovať pri poskytovaní prvej pomoci do príchodu profesionálov.

„Nie všetci návštevníci hôr volajú na linku 18 300 pomocou aplikácie, čo záchranárom sťažuje ich presnú lokalizáciu. Z nového portálu je však možné odoslať volajúcemu SMS správu obsahujúcu špeciálny link. Po jeho otvorení je na operačné stredisko odoslaná presná poloha volajúceho. Novinka je tak určená nielen užívateľom aplikácie, ale každému, kto sa dostane do problému a má pri sebe telefón s pripojením k internetu,“ vysvetľuje Filip Maleňák z českej spoločnosti Medical Information Technologies, ktorá aplikáciu vyvíjala.

Vylepšenia sa dočkala aj virtuálna kniha vychádzok a túr, ktorá je techno-

logickou novinkou na poli záchranárskych aplikácií v celej Európskej únii. Návštevníkovi dáva možnosť vyplniť si plánované turistické trasy a predpokladaný čas návratu. Ak nezareaguje na upozornenie, ktoré dostane po uplynutí stanoveného času na dosiahnutie svojho cieľa, aplikácia automaticky odošle notifikáciu osobe, ktorú uviedol ako kontakt pre prípad núdze. Práve systém notifikácií teraz vylepšili, kým doteraz úspešné ukončenie túry mohol návštevníkom potvrdiť prostredníctvom odkazu zaslaného na e-mail, po novom tak môže urobiť aj cez sms-ku.

Od spustenia aplikácie bolo do knihy zadaných viac ako dvetisíc túr. „Našťastie, všetci sa do plánovaných cieľov vrátili bezpečne a včas, a tak nepotrebovali pomoc záchranárov. V turistickej sezóne však ide o desiatky zadaných vychádzok denne, pričom najčastejšie sa tak deje práve počas víkendov,“ spresňuje Janiga.

Vývojári mysleli aj na zahraničných turistov. V prípade niektorých sa po dovolaní na tiesňovú linku dispečeri totiž stretávajú s jazykovou bariérou. Po novom si už môžu zvoliť ako jazyk aplikácie angličtinu alebo nemčinu, čo im zjednoduší privolanie si pomoci. Navyše, „appka“ je už dostupná na stiahnutie cez App Store alebo Google Play na celom svete. Prostredníctvom nej sa turisti dokážu aj poistiť pre prípad zásahu, keďže výjazd horských záchranárov štandardné zdravotné poisťenie nekryje.

„Priemerná cena zásahu sa pohybuje na úrovni 390 eur. V prípade náročnejšieho zásahu, alebo ak je potrebné privolať vrtulník, však treba rátať s omnoho vyššími sumami,“ upozorňuje Janiga. Tie sa šplhajú až na tisíce eur.

Aplikácia, ako aj nový portál HZS, je výsledkom spolupráce horských záchranárov s poisťovňou Generali, ktorá je aj jej generálnym partnerom. ◀

Milan Hoholík: Založiť na Slovensku systém leteckej záchrany malo zmysel

V predvečer Medzinárodných leteckých dní SIAF udeľovali na bratislavskom Letisku M. R. Štefánika Národné ceny letectva Slovenskej republiky. Generálny riaditeľ spoločnosti Air Transport Europe (ATE) Milan Hoholík si v prvý septembrový piatok prevzal Zlaté krídla za celoživotné dielo a od poroty si vyslúžil aj uvedenie do siene slávy, hoci – paradoxne – sa v žiari reflektorov vôbec necíti komfortne. „Máte šťastie, že ste domáca,“ smeje sa na počiatku nášho rozhovoru. Potom sa už rozrozpráva o začiatkoch porevolučného podnikania, najkrajších i najťažších momentoch profesionálneho života a víziách spoločnosti, ktorú „vypestoval od kolísky“.

↑ Jana Tomalová 📷 ATE

V mene všetkých čitateľov blahoželám k Zlatým krídlam. ☺

Nie je za čo, ale poteší, ďakujem a veľmi si to vážim. Ja som s ocenením vôbec nerátal, ale nie je to iba moja zásluha. Mal som šťastie, že nielen spoločníci, ale aj radoví zamestnanci ATE boli ľudia, ktorí pracovali s obrovským nadšením. Ja sám by som takéto čosi nikdy nedosiahol. Na to človek potrebuje tím manažérov a zamestnancov a cena je teda aj ich zásluhou.

Podme sa na začiatok vrátiť v čase. Prezradte, ako sa pred viac ako tromi desaťročiami zrodila myšlienka založiť ATE?

Asi jedenásť rokov som robil profesionálneho pracovníka Horskej služby TANAP-u, skončil som v '93 roku. Za socializmu sa vrtulníky na záchranú činnosť využívali ojedinele. Nefungoval systém leteckej záchranej služby nie len v horách, ale ani v republike ako takej. Cieľom nás, ktorí sme zakladali firmu, bolo vytvoriť systém leteckej záchranej služby. To bol dôvod, prečo sme do firmy vložili kopy entuziazmu, energie a práce.

Ktoré momenty vám v pracovnej histórii utkveli najviac v pamäti?

Určite jeden z najväčších zážitkov

a pre mňa veľkou čťou bolo sprevádzanie pápeža Jána Pavla II. v roku 1995 počas vyhladkového letu ponad Vysoké Tatry. Tento rok sme zase zabezpečovali leteckú záchranú službu počas návštevy Sv. Otca v Prešove, Košiciach a Šaštíne. Ale napríklad si spomínam aj na záchranú akciu našich posádok počas záplav na východe Slovenska v roku 1998, ktoré boli ocenené americkým magazínom Air Ambulance Journal v New Yorku. Na palube nášho vrtulníka sa nečakane narodilo aj jedno bábätko. Každá záchraná akcia je jedinečná a zanecháva v záchranároch emóciu.

Ako je to vo vašom „fachu“ s personálnou otázkou? Máte problém zohnať pilotov, záchranárov a lekárov?

Od posádok Vrtulníkovej záchrannej zdravotnej služby (VZZS) sa vo všeobecnosti vyžadujú náročné kvalifikačné požiadavky už pred samotným nástupom. Po prijatí do záchranárskeho tímu musia jej členovia absolvovať ďalšie potrebné školenia a špeciálne výcviky pre výkon tejto činnosti. Čo sa týka lekárov a záchranárov, tých máme momentálne dostatočný počet. Na pozícii pilota pociťujeme personálny nedostatok, čo je ale celoeurópsky problém. Na budúcich pilotov záchranárskeho vrtuľníka sú kladené mimoriadne náročné podmienky. Musí byť držiteľom platného preukazu spôsobilosti pilota a spĺňať požiadavku minimálneho náletu tisíc leteckých hodín, čo nie je ľahko splniteľné. Ak berieme napríklad niekoho z armády alebo polície, hodnotíme jeho doterajšie skúsenosti. Potom ide k nám do výcviku, zabezpečíme mu typovú skúšku. Musí vedieť pomôcť obsluhovať niektoré zdravotnícke prístroje a zariadenia a poznať postupy pri resuscitácii, lebo je jedným z členov záchranného tímu, musí tiež dobre poznať terén. Tento výcvik trvá asi pol roka, po pol roku ide pilot na stredisko, kde ešte slúži pod dohľadom inštruktora. Až po roku začína samostatne.

V roku 2005 skritizoval vašu údajne pomalú záchrannú akciu Český horolezecký zväz. Riaditeľ Horskej záchrannej služby Jozef Janiga sťažnosť označil za paškvil a príslušné úrady konštatovali, že k pochybeniu nedošlo. Ako sa spoločnosti dotýkajú hanlivé slová, ktoré sa nedajú vziať späť?

Slovenská televízia to vzala ako za svoje, médiá majú rady pikošky. V televíznych novinách a jednej publicistickej relácii uverejnili nepravdy. Okamžite sme dementovali informácie a napísali stanovisko, ale nebrali to do úvahy. Vykreslili nás ako ľudí, ktorí výrazne pochybili a pracovali neprofesionálne. Po piatich rokoch sme vyhrali všetky súdy, trikrát po sebe sa nám museli ospravedlniť. Ale viete, po piatich rokoch už ľudia ani nevedeli, o čom to je... Každé obvinenie citlivo vnímame a prejde veľa času, kým sa ukáže, či bolo opodstatnené.

Sú však oveľa horšie veci... Aký vnútorný otras spôsobia spoločnosti ako celku a najmä leteckému personálu nešťastné udalosti, pri ktorých zahynú členovia posádky?

Nehody by sa stávať nemali ani v letectve, ani na cestách. Žiaľ, stávajú sa. Keď vyletí sanitka z cesty, pravdepodobnosť

prežitia posádky je pomerne vysoká. Keď vrtuľník padne z výšky 50 – 60 metrov, je minimálna šanca, že niekto prežije. Každá chyba priniesie fatálne následky. Spolu sme mali štyri letecké nešťastia, poznačili každého jedného z nás. Aj po rokoch je stále ťažké sa s tým vyrovnáť. Títo obeť ľudia tu zanechali veľké prázdno. Boli to kamaráti, záchranári, svoju prácu nevnímali ako obeť, ale ako poslanie, ktoré musia naplňať do posledných chvíľ. Život ide ďalej a hoci sme utrpeli neopísateľnú stratu, pre záchranu pacientov tu musíme byť ďalej a v tomto poslaní pokračovať.

Prezradte, ktoré záležitosti sa vám ako človekovi zo súkromnej sféry zdajú najnáročnejšie pri komunikácii s verejnou a štátnou sférou?

Určite najnáročnejšie pre výkon našej činnosti je riešenie financovania VZZS, z nášho pohľadu je výrazne poddimenzovaná na to, koľko úsilia, energie a financií je potrebné do jej efektívneho fungovania vynaložiť. Keby to bolo hračené aspoň tak, ako v okolitých krajinách...

Pôsobíte aj v Českej republike. Je to tam podľa vás lepšie?

Oveľa. Na Slovensku poskytujeme službu komplexne. Dávame vrtuľník, pilota,

doktora, záchranára, kupujeme zdravotnícke vybavenie, prístroje, platíme výcvik posádky. V Čechách dávame len pilota a vrtuľník. Jednotlivé kraje poskytujú hangár, palivové hospodárstvo, svoj zdravotnícky personál. Je to tam jednoduchšie a za tie isté peniaze ako u nás.

V niektorých prípadoch treba záchranu skôr dotovať, nieto, aby prinášala výrazný zisk. Znamená to, že ak by ste sa na ATE pozerali len ako manažér, bolo by výhodnejšie túto činnosť vyškrtnúť z predmetu podnikania?

Letecká záchranná služba, ak sa na to pozriem očami manažéra, skutočne neprináša veľký zisk. Súčasná financie nepokrývajú v dostatočnej miere skutočné náklady na prevádzku ambulancie VZZS. Ako som už spomínal, táto činnosť je z nášho pohľadu výrazne poddimenzovaná oproti ostatným európskym krajinám, čo je obrovská škoda. Ak sa ale na to pozriem ako človek, ktorý túto spoločnosť spolu s ďalšími nadšencami letectva pred tridsiatimi rokmi zakladal s prvotným cieľom záchrany ľudských životov, nikdy by som túto aktivitu nemohol z podnikateľskej činnosti vyškrtnúť. Keby som mal povedať, že toto robiť nebudeme, tak radšej zavrieme firmu.

Z histórie ATE

 Počiatky spoločnosti Air Transport Europe (ATE) siahajú do roku 1991. Patrila k prvým súkromným leteckým subjektom v histórii Slovenska a prioritne sa venovala leteckej záchrannej zdravotnej službe, predovšetkým v ťažko dostupnom teréne Vysokých Tatier. Poskytovala taktiež špeciálne letecké práce na území celého (bývalého) Československa.

 Letový park v začiatkoch fungovania pozostával z vrtuľníkov Alouette, Mi-2, Mi-8, PZL Kania a Ecureil. V čase vzniku ATE bola západná technika takmer nedostupná.

 Spoločnosť bola v roku 2004 prijatá za člena medzinárodnej asociácie Európskeho výboru Vrtulníkovej záchrannej zdravotnej služby (VZZS) a leteckej záchrany (EHAC – European HEMS and Air Ambulance Committee) a v roku 2011 za riadneho člena Medzinárodnej komisie pre záchrany v horách ICAR-CISA.

 Po tridsiatich rokoch nepretržitej prevádzky ATE zabezpečuje záchrany ľudských životov zo siedmich stredísk VZZS na Slovensku a taktiež z dvoch stredísk na území Českej republiky.

 Asi deväťdesiat percent činnosti ATE tvorí letecká záchrana. V sídle má spoločnosť i vlastné autorizované servisné stredisko a od roku 2014 i leteckú školu. Okrem toho realizuje medicínske lety prúdovým lietadlom, prenájíma súkromné lety a v rámci obchodu dodáva náhradné diely na vrtuľníky.

 Flotilu spoločnosti ATE tvorí v súčasnosti sedem vrtuľníkov typu Agusta A109K2, tri vrtuľníky Bell 429, tri vrtuľníky EC 135, jeden Eurocopter AS 355N a jedno prúdové lietadlo Cessna Citation 550 Bravo.

Pred vstupom Slovenska do Európskej únie (EÚ) ste sa borili s neuhradenými zásahmi najmä od poľských turistov. Podarilo sa vám dostať k nevyplateným desaťtisícom eur?

Pohľadávky, ktoré boli pred vstupom do EÚ, sú už viac-menej nevymožiteľné. Pre nás nemá zmysel sa „ťahat“ v Poľsku do súdnych sporov. Vyhráme ho a ten človek dostane možno desať eur mesačnú splátku. Toto je už za nami. Ale sú iné problémy. Občania EÚ by sa mali preukázať platným preukazom EÚ poistenia alebo náhradným certifikátom. V mnohých prípadoch ich ale nami zachraňovaní pacienti nemajú pri sebe. Naše posádky im poskytnú ošetrovanie, ale na preplatenie zásahu potrebujeme kópiu ich preukazu poistenia EÚ. Ak ju nemáme, poisťovňa nám daný zásah nepreplatí. Najväčší problém je s pacientmi mimo EÚ bez komerčného zdravotného poistenia. Ukrajinec, ktorý zarába mesačne 150 eur a má rodinu, nemá z čoho zaplatiť zásah, ktorý vyjde na dvetisíc eur.

Aká je vaša pracovná stratégia? Nemyslím spoločnosť ATE ako celok, ale Milana Hoholíka.

Budem mať o dvadsaťosem dní sedemdesiat rokov (rozhovor sa konal v septembri, pozn. red.), donekonečna sedieť v tejto funkcii nemôžem. Som ešte konateľ spoločnosti. Chodievam síce takmer každý deň do práce, ale tak na hodinku dve, niekedy neprídem aj päť, šesť dní, niekedy som tu dlhšie. Skôr nechávam pracovať mladých manažérov, ale niekedy je to ťažké. Keď som bol plne v exekutive, povedal som bude to tak – a bolo. Teraz mám tiež svoje predstavy. Ale keď chcete, aby nástupcovia samostatne konali, nemôžete im do všetkého zasahovať, lebo stratia motiváciu. Ja by som niekedy šiel radšej trochu dookola. Oni sú zase priamočiarejší, nie sú zaťaženi vzťahmi vo firme, sú na čistom poli. Ale som spokojný.

Začali sme vašou cenou za celoživotné dielo, no život sa ešte nekončí. Aké ďalšie vízie máte so spoločnosťou? Skúsme aspoň jednu blízku a jednu ďalekú.

Mojím práním do budúcnosti je, aby sme si v najbližšom výberovom konaní v roku 2025 obhájili svoju pozíciu prevádzkovateľa všetkých siedmich staníc VZZS na Slovensku. Dlhodobejším zámerom je expandovanie do zahraničia, máme servisné stredisko, skúsených ľudí, máme dobrú techniku. Keď sme kúpili Agusty K2, výcvik a systém organizácie práce sme dostali od švajčiarskej spoločnosti Rega, ktorá je považovaná za najlepšiu záchrannú službu na svete. S vrtuľníkmi sme dostali aj know-how, čo

Nezabudnuteľným zážitkom bolo jednoznačne sprevádzanie pápeža Jána Pavla II. Rímsky veľkňaz zo susedného Poľska si počas vyhlídkového letu pozrel milované Tatry.

K Tatrám a lezeniu má Milan Hoholík ako bývalý horský záchranár blízko. Práve v tejto životnej etape pochopil, že na Slovensku je potrebný systém leteckej záchrannej služby.

nás posunulo veľmi dopredu. Kúpili sme vrtuľníky a v tom bol aj výcvik pilotov, výcvik technického personálu, zaškolenie lekárov. Spolupráca bola výborná. V minulom roku sme obnovili letový park pre potreby leteckej záchrany v Čechách tromi vrtuľníkmi EC 135, je stále na čom pracovať a modernizovať, aj keď sme výrazne obmedzení rozpočtom.

Momentálne sa na všetky radosti i starosti uplynulých tridsať rokov môžete pozrieť cez optiku ocenenia. Čo vnímate ako najväčšie v rámci svojej kariéry?

Boli sme prvá súkromná spoločnosť

s vrtuľníkovými prácami založená po revolúcii. Po '91 boli podmienky na Slovensku katastrofálne, nečitateľné. Prišiel som na ministerstvo, povedali „bude to tak“ a kým som prišiel do Popradu, už bolo všetko naopak. Že sa nám v takýchto podmienkach podarilo udržať, považujem za úspech. Nikomu sme nedžili peniaze, nikdy sme sa nesoriozne nesprávali k zamestnancom. Najväčším zadostučinením je pre mňa fakt, že vďaka našej práci boli zachránené stovky ľudských životov, čo mi dáva istotu, že myšlienka založiť na Slovensku funkčný systém leteckej záchrannej služby mala zmysel. ◀

Vzácná sovička v Tatrách

Výrik lesný (*Otus scops*) je sova menšieho vzrastu, veľkosťou podobná škorcovi lesklému (*Sturnus vulgaris*). Má úzke telo s dlhšími krídlami, je hnedosivo sfarbená. Štíhla a ostrohranná hlava so vztýčenými perovými uškami pripomína jej väčšieho príbuzného výra skalného (*Bubo bubo*). Svetložlté oči kontrastujú s tmavohnedým zobákom. Takto nejako mi bolo dopriate na chvíľku spozorovať v našich horských polohách túto vzácnu teplomilnú sovičku.

 Radoslav Michalec
 autor a Stanislav Harvančík

Ale poďme po poriadku. V lokalite Oravice v Bobroveckej doline ma kolega Bohuš Gazda, takisto lesník, 4. júna 2021 upozornil na zvuk akéhosi vtáka vo večerných hodinách. A tak som podnikol niekoľko večerných vychádzok. Niektoré boli neúspešné, nakoľko sa nič neozývalo, alebo bolo nevhodné počasie. O päť dní neskôr som počul len veľmi krátky zvuk nejakej sovy, no šum blízkeho potoka mi zabránil v tom, aby som presne určil, o aký druh ide. Vravil som si, že to asi bude kvičok vrabčí (*Glaucidium passerinum*). Ale niečo mi vrtalo v hlave. Pri ďalších vychádzkach som sa snažil vzdialiť sa od potoka, aby ma nerušil. Dňa 14. júna 2021 som už s určitou identifikáciou, že hlas ozývajúceho sa jedinca patrí výrikovi lesnému. Ozval sa síce len niekoľkokrát, ale úplne to stačilo na to, aby som identifikoval druh. Poznačil som si, že 17. júna 2021 sa v spomínanej lokalite ozýval mimoriadne intenzívne, no po krátkom čase sa zvuk vzdaloval a výrik odlietol preč od mňa, pravdepodobne loviť.

Určenie druhu ma veľmi potešilo, ale zároveň aj prekvapilo. Ide totiž o náš jediný sťahovavý druh sovy, ktorý donedávna na území Slovenska hniezdil len v teplejších a nížinných oblastiach. Po opakovaných pozorovaniach som usúdil,

že v tomto prípade pravdepodobne ide skutočne o hniezdnu lokalitu. Dňa 20. júna 2021 som sa prepracoval do blízkosti ozývajúceho sa samčeka, ktorého prezradilo jednoduché, opakujúce sa melodické pískanie „kjú, kjú“. Dokonca som ho v prítomí aj zahliadol preletieť. I keď len na krátku vzdialenosť. Rýchle mávanie dlhších krídel a samotný let pripomínali miernu vlnovku. Za nejaký čas sa krátkym, opakovaným vyšším príduseným „piú“ ozvala aj samica. Vedel som, že som veľmi blízko hniezdneho stromu. Nasledujúci deň som začal systematicky prehľadávať hniezdnu lokalitu, po nejakom čase som našiel bukový zlom, ktorý mal výšku zhruba dvanásť metrov. V jeho vrchnej časti boli tri diery od datľov. Po chvíli pozorovania sa z jednej na mňa pozrela samica výrika lesného. Úžas-

ný pocit! Odfotografoval som ju, ale keďže už bol večer, snímka je slabšej kvality, no ako dokument postačuje. Samozrejme som si výrika podrobne prezrel aj ďalekohľadom. V tichosti som po krátkom čase hniezdnu lokalitu opustil. Pozorovať sovičku som bol ešte niekoľkokrát, pokúšal som sa objaviť vylietané mláďatá, avšak nepodarilo sa. Šťastie mal kolega Bohuš. Dňa 3. augusta 2021 za súmraku, večer zhruba o pol deviatej pozoroval dospelého jedinca ako prikrmuje vylietané mláďa na dvore horárne Vanička. Sedelo na elektrickom vedení, ozývalo sa a dožadovalo sa potravy. Rodič zletel z neďalekého stromu, priniesol mu nejakú potravu a nakrmil ho. Naposledy som hlasový prejav výrika zaregistroval 21. augusta 2021 neďaleko horárne Peciská krátko pred zotmením. Ozýval

Výrik lesný

sa asi päť minút na okraji lesného porastu. Neskoršie sa už pravdepodobne vydal na ďalekú cestu na zimovisko do Afriky...

V okolí Tatier sa výrik objavil už minulý rok neďaleko areálu liečebného ústavu pri Lučivnej. Tam ho v priebehu júna a začiatkom júla pozoroval kolega Igor Stavný. Dospelé jedince si stihol aj nahráť. Zvuk určil a pridal do zoznamu slovenských pozorovaní tiež lesník Vladimír Michalec. S veľkou pravdepodobnosťou išlo o hniezdenie. Tento rok počul výrika prvý raz 20. mája a následne ešte niekoľkokrát, potom sa pravdepodobne presunul na iné miesto.

Prebiehajúce klimatické zmeny, posun vegetačných a klimatických pásiem, zvyšovanie teplôt vytvárajú predpoklady pre šírenie nových druhov z prírodnej ríše do nových oblastí. Na takéto zmeny ako jeden z prvých reaguje hmyz. Len pre zaujímavosť tento rok v máji bol v lokalite Peciská v Oraviciach zaregistrovaný svrček poľný (*Gryllus campestris*). Práve hmyz je hlavným zdrojom potravy pre výrika. Loví predovšetkým väčší hmyz, nočné motýle ako mory a lišaje, veľké druhy rovnokridlovcov a iné bezstavovce. Drobné stavovce sú v jeho potrave zastúpené ojedinele. Keď nájde vo vhodnej lokalite dostatok potravy, ostáva mu postarať sa už len o príbytok. Ten si hľadá v prirodzených (vyhnutých) dutinách na stromoch alebo hniezdnych dutinách po datloch. Aj preto zachováujeme takéto stromy v prírodnom prostredí a najmä k nim zhovievavosť. Odmenu nám môžu byť práve takéto vzácne pozorovania. ◀

Hniezdny biotop

Výrik lesný v hniezdnej dutine

Zlom buka s hniezdnou dutinou

Odhalte tajomstvo reči zvierat

Ak chcete preniknúť do tajuplnej reči zvierat, zahĺbte sa do najnovšej knihy Ivana Kňazeho, známeho fotografa a znal-

 Martina Petránová

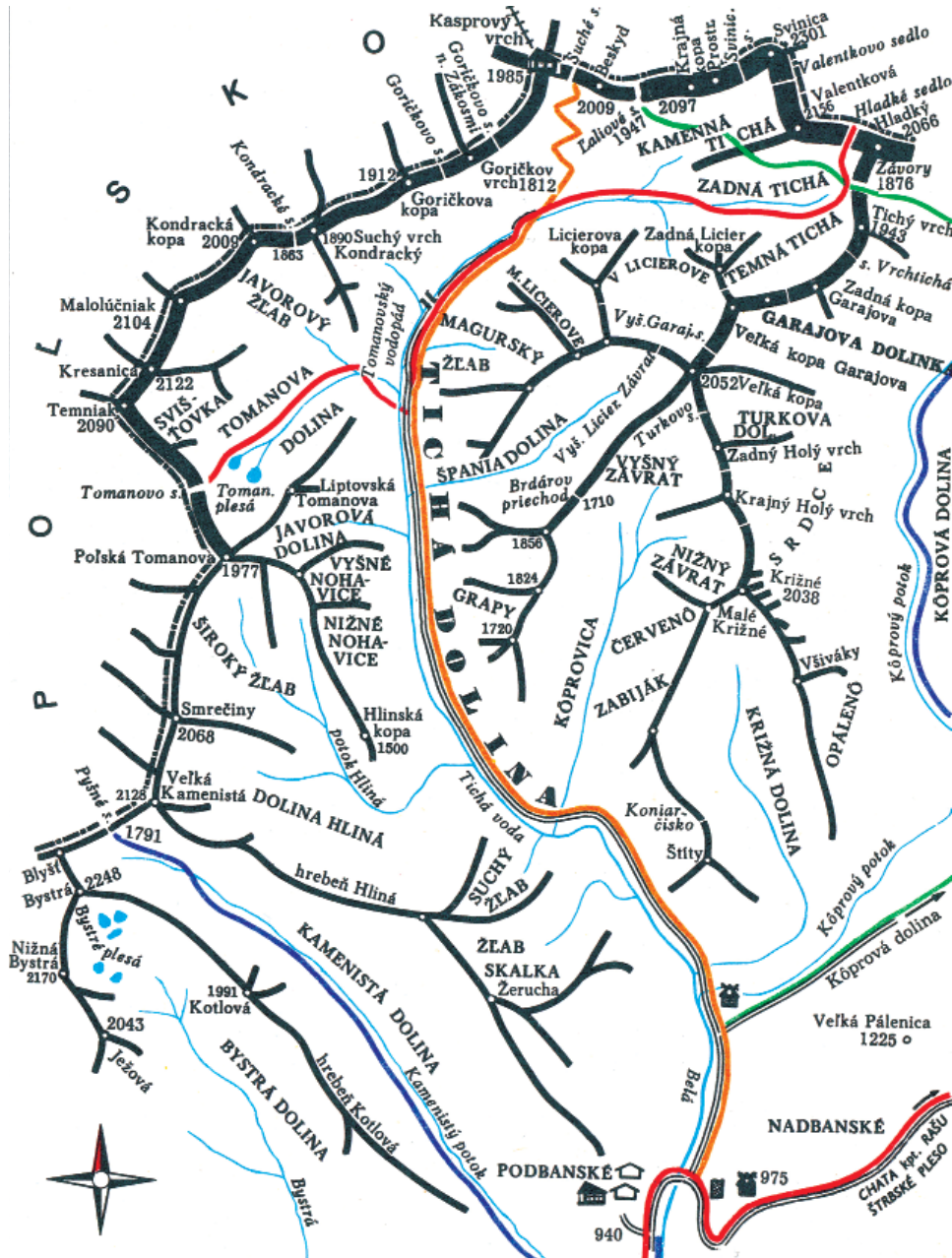
ca slovenskej prírody, ktorý má na konte viac ako tri desiatky publikácií zo života rôznych druhov živočíchov. Novinka s názvom *Ako porozumieť zvieratám* sa na pulty kníhkupectiev dostáva práve v týchto dňoch, autor v nej zhrnul tie najzaujímavejšie poznatky, vďaka ktorým čitateľ poodhalí ďalšie mystériá zvieracej ríše.

Kňaz sa pustil do jednej z najnáročnejších, ale aj najpútavejších tém z pohľadu prírodných vied. Nečudo, môže si to dovoliť, veď má za sebou polstoročie skúseností z pozorovania správania sa živočíchov v prírode. Za tie roky pochopil, že ak chce človek zvieratám porozumieť, musí najprv preniknúť do ich vlastného spôsobu dorozumievania sa. O to, čo pri potulkách nadvínil, sa opäť rád podelil so svojimi čitateľmi. Jeho najnovšia kniha, rovnako ako tie predošlé, ponúka množstvo zaujímavých informácií. Ak si v nej zalistujete, dozviete

sa napríklad aj to, čím sú výnimočné oči vydry riečnej či mačky divej, odhalíte, pomocou akých receptorov vyhľadáva krt pod zemou dažďovky, zistíte načo je liška „fialka“... Mimochodom, vedeli ste, že zaláskované čmele zemné si „píšu“ ľúbostné listy? A to ani zďaleka nie sú jediným druhom, ktorý má nevšedné pytačky! Ríša zvierat ukrýva skutočne kvantum príťažlivých tajomstiev, ktoré stojí zato poodkryť. S mnohými sa autor podelil už vo svojich predošlých publikáciách. Len pred pár týždňami mu vyšla kniha, na stránkach ktorej podrobnejšie priblížil vlky a ich špecifickú reč tela, samozrejme, neobišiel ich ani vo svojom najnovšom publicistickom počine.

Tentokrát ponúka viac ako dvestopäťdesiat strán nabitých dlhoročnými postrehami i skvelými fotografiami.

Vydal IKAR. ◀

Na prelome 70. a 80. rokov sa v Tatranskom národnom parku naklonili misky váh viac na stranu ochrany prírody. Vtedajšia Správa TANAP-u pristúpila k razantným krokom, ktoré čiastočne obmedzili turistov v čase i priestore. Vylúčenie hrebeňa Belianskych Tatier zo siete značených chodníkov v roku 1978 vyvolalo silné vášne. V rámci „zákona zachovania energie“ sa preto na Správe TANAP-u rozhodli uzavrieť aj miesta, ktoré turistickú verejnosť až tak bolieť nebudú, ale umožnia lokality v záveroch dolín ponechať ako areály s celoročným maximálnym pokojom. Vyvoleným sa stal i zelenoznačený chodník zo Závor do Ľaliového sedla, ktorý sa vďaka viac než desaťkilometrovému nástupu v Tichej doline nikdy neboril s turistickou expanziou.

  Jana Tomalová

40 rokov po: Zo Závor k Ľaliovému sedlu

„Belianky, to je iná kategória. Ale potom, v rámci procesu začiatkom 80. rokov minulého storočia, sme si všimli aj pomocou terénnych zistení, že sú lokality pre turistov takmer nezaujímavé. Dôkazom boli tradičné spočítania návštevníkov vysokohorského prostredia. Mali sme možnosť počítať aj päť dní cez sezónu, takže sme mali lepšiu informáciu o dynamike návštevnosti vo vysokohorskom prostredí,“ spomína Marián Šturcel, jeden zo zamestnancov vtedajšej Správy TANAP-u, ktorý tiež stál pri myšlienke ochranných opatrení od jej samotného počiatku. Prelom 70. a 80. rokov bol z po-

hľadu zátaže vysokohorského prostredia vážnym obdobím. Cieľom opatrení bolo ochrániť nielen citlivé územie Belianskych Tatier, ale hľadať aj ďalšie možnosti, aby si príroda „oddýchla“ a zároveň sa neubralo veľa ani turistom. „Po konzultácii s poradným zborom padlo vtedy rozhodnutie, že zrušíme úsek Ľaliové sedlo – Závor a ponecháme len dolinový chodník do sedla Závor a záver Tichej doliny tak ostane v pokoji. So záverom Kôprovej doliny to vytvorilo jeden celok, kde bola možnosť ísť len prechodom cez Závor. Odbočka k Temným Smrečinám ostala viac-menej v lesnom pásme, trochu

sa o nej uvažovalo, ale nakoniec ostala funkčná,“ odôvodňuje rozhodnutie vtedajšej Správy TANAP-u Šturcel. Informáciu dostali na vedomie príslušné inštitúcie, hlavne v tom čase monopolný vydavateľ turistických máp Slovenská kartografia.

V teréne po zelenej značke

Predpoveď počasia na deň, ktorý sme si vybrali ako pracovný s cieľom prejsť úsek od Ľaliového sedla (1 947 m n. m.) do Závor (1 877 m n. m.), meteorológom vyšla na sto percent. V slnečnom tatranskom „plechu“, ktorý má v ponuke septembrové babie leto, začíname po vyše desaťkilo-

metrovom nástupe tiahlou Tichou dolinou neďaleko Liptovského košíara stúpať zo Zadnej Tichej doliny turistickým značeným chodníkom (TZCH) po žltej značke. Tempom fotografov skombinovaných so starými známymi, ktorí sa dlhšie nevideli, prichádzame po dve a pol hodínach do Suchého sedla nad Kasprovým vrchom (1 985 m n. m.). Obzrieme ľudnatý štít, na ktorý prichádzajú lanovkou z polskej strany húfy návštevníkov a náš sprievodca, lesník z ochranného obvodu Podbanské, Ivan Stanzel, nás vedie ďalej. Po asi sto metroch opúšťame hlavný hrebeň a prichádzame na bývalý TZCH Kasprov vrch – Laliové sedlo – Závory a asi za desať minút dorazíme do Laliového sedla, na hlavný hrebeň Vysokých Tatier. Tu sa napájame na bývalú zelenú značku Laliové sedlo – Závory.

Začínáme s prechodom uzavretého chodníka. Z Laliového sedla vchádzame do Valentkovej doliny, ktorá sa zvykne uvádzať, napríklad i v priloženej mape, aj ako Kamenná Tichá. Chodník vedie popod Krajnú kopu, Prostrednú kopu, Svinicu a klesá do Valentkovej doliny. V pozadí vidíme Valentkovu v hlavnom hrebeni Vysokých Tatier.

Veľká rozprava o malom pliesku

Pod chodníkom vo Valentkovej doline leží malé pliesko. Ivan Bohuš st. v publikácii od A do Z o názvoch Vysokých Tatier pod heslom 1627 spomína drobné periodické pliesko (Valentkovo pliesko) uprostred Valentkovej doliny poniže chodníka na Laliové sedlo. Vodná plocha je označovaná aj ako Nižné Valentkovo pliesko. Podľa Jozefa Gurníka, ktorý sa zaoberá vodnými plochami nielen v tejto lokalite, ide o Malé Valentkovo pliesko (1 800 m n. m.) s rozmermi zhruba 11 x 7 metrov, z ktorého vyteká Valentkový potok, vlievajúci sa do Tichého potoka. Koncom leta 2019 Gurník vo Valentkovej doline vystúpil strmým kamenistým svahom nad prah, pod ktorým sa nachádza hlboký a priestranný kotel. Obišiel ho po ľavej strane a dostal sa tak pod Valentkovo sedlo, kde sa priamo pod skalnou stenou nachádza pliesko, ktoré by malo podľa Gurníka byť „to správne“ Vyšné Valentkovo pliesko. Ako Nižné by preto označil pliesko, ktoré sa v súčasnosti nazýva Vyšné Valentkovo pliesko a nachádza sa pod Svinicou. Analogicky, spomínané pliesko pod turistickým chodníkom, ktoré sa označuje ako Nižné Valentkovo pliesko, by označil za Malé Valentkovo pliesko. Gurník pripravuje do tlače publikáciu aj o týchto svojich zisteniach.

Pliesko pod chodníkom
vo Valentkovej doline

Ďalej chodník prechádza na južný, široký a trávnatý hrebeň Valentkovej. Počas stúpania z Valentkovej doliny na hrebeň kráčame cez vodnú eróziu narezanú nespúvané kamenité podložie. „Tie vznikajú splavovaním kamenitých sutín zo žlabov pri vodných prívaloch. V Tatrách sa vyskytujú na mnohých miestach,“ vysvetľuje niekdajší geológ Štátnych lesov TANAP-u Stanislav Pavlarčík. Práve preto, aby sme kamenným suťoviskom stúpali a nie sklesávali, sme zvolili smer našej túry Laliové sedlo – Závory a nie naopak.

Po prechode cez južný hrebeň Valentkovej vchádzame do Zadnej Tichej doliny. Naša cesta chodníkom pokračuje traverzom. Na niektorých miestach vidíme, ako postupujúca erózia zasypáva chodník. Kráčame popod Hladké sedlo do sedla Závory. Sme opäť na „legálnom“ značenom chodníku. Pod nami sa rozlieha Kobylia dolinka s Kobylím plieskom. Zo sedla vidíme Temnosmrečianske plesá, Chalubinského vrata, hrebeň Hrubô s Hrubým vrchom a časť Hlinskej doliny.

Svište sa udržali pod Hladkým sedlom

V oblasti medzi Závorami a Laliovým sedlom žijú aj vzácne druhy živočíchov, najmä svišť vrchovský tatranský (*Marmota marmota latirostris*) a kamzík vrchovský tatranský (*Rupicapra rupicapra tatrica*)

– tatranské endemické poddruhy. Podľa zoologičky Chovancovej boli v roku 1984 v tejto oblasti tri svište kolónie: prvá v Kamennej Tichej (Valentkovej doline) pod Valentkovým hrebeňom (1 920 – 1 950 m n. m., západná expozícia, zmapované 17. júla 1984), druhá pod Valentkovým plieskom (1 780 – 1 820 m n. m., juhozápadná expozícia, zmapované 17. júla 1984) a tretia v Zadnej Tichej pod Hladkým sedlom (1 900 – 1 960 m n. m., juhojuhozápadná expozícia, zmapované 6. augusta 1983). V tomto roku (20. júla a 24. augusta 2021) bola potvrdená kolónia svištov pod Hladkým sedlom – na miestach, kde sú pozorované od roku 1983. „Že sa jedná o dlhodobé osídlenie svištov na tejto lokalite môžeme dnes potvrdiť aj tým, že v kotli sú nory „prevrtané“ krížom z jednej strany náplavového kužeľa na druhú. Okrem hlavných a vedľajších nôr, vo svahoch je veľmi veľa núdzových úkrytov, čo sú krátke, slepé chodby, ktoré slúžia na dočasný úkryt pred útokom nepriateľa alebo v prípade pocitu ohrozenia. Vnímavý pozorovateľ nielen počuje hvizd svištov, ale pri dobrej viditeľnosti ich môže pozorovať aj voľným okom,“ prezrádza Chovancová¹. Túto oblasť rady obývajú aj kamzíky. Často sa podľa Chovancovej dá pozorovať črieda, ktorá v závislosti od počasia počas dňa migruje z jednej strany hranice na druhú, ale aj samotárske

Populačná explózia vo vysokohorskom prostredí postupne vyústila do diskusie s Poradným zborom pre veci TANAP-u. V zmysle zákona SNR č. 11/1949 Zb. o TANAP-e a následne i Nariadenia zboru povereníkov Slovenska č. 5/1952 Zb. mali Správa TANAP-u a poradný zbor v rukách silné kompetencie v rozhodovaní o veciach prospešných pre prírodu, ktoré sa koncom 70. rokov minulého storočia pretavili do unikátnych regulačno-ochranných opatrení.

Išlo predovšetkým o komplexné uzavretie celku Belianskych Tatier, zrušenie turistických chodníkov zo Závor k Lalióvemu sedlu a k Zelenému Krivánskemu plesu, ale aj o sezónnu uzáveru vysokohorských priestorov. V ostatnom čísle časopisu TATRY sme vás v rámci seriálu „40 rokov po“ previedli hrebeňom Belianskych Tatier. V druhej časti prechádzame Tichou dolinou po niekdajšom chodníku spájajúcom dve sedlá – Laliové a Závory.

Zvonček hrubokoreňový (*Campanula serrata*) a odkvitnutý poniklec biely (*Pulsatilla scherfelii*)

Pod Závorami stále vidieť dôkaz pastvy sŕed desaťročí.

Sedlo Závorý, kde sa stretá červenoznačený chodník od Liptovského košára do Hladkého sedla so zelenoznačeným chodníkom spájajúcim Tichú a Kôprovú dolinu.

Lesník Ivan Stanzel a botanička Zuzana Kyselová v úvodnom úseku niekdajšieho zelenoznačeného chodníka od Laliového sedla do Závor.

Pozostatok značenia „zeleného“ chodníka

samce, ktoré sa okrem obdobia ruje držia bokom od čriedy. Z malých drobných zemných cicavcov sa v oblasti vyskytuje hraboš snežný tatranský (*Chionomys nivalis mirhanreini*). Osídľuje najmä lokality s dostatkom skál, ako úkryty využíva najmä štrbiny s väčšími bralami. Patrí medzi karpatské endemity a spolu s kamzíkom a svišťom aj medzi glaciálne relikty.

Ostali aj stopy po pastve

Na lokalitu v Tichej doline sme sa pozreli aj s botaničkou Zuzanou Kyselovou: Z Laliového sedla sa chodník vinie južným úbočím sprvu cez porasty tráv s prevládajúcim smlzom chĺpkatým (*Calamagrostis villosa*), ktorý len zriedkavo spestria zvonček hrubokoreňový (*Campanula serrata*), horec luskáčovitý (*Gentiana asclepiadea*), zlatobyľ zlatá alpínska (*Solidago virgaurea* subsp. *minuta*) a brusnica čučoriedková – čučoriedka (*Vaccinium myrtillus*). Ďalej prechádza cez mozaiku trávnej vegetácie, spoločenstiev drobných kríčkov, sutinových poličok a trsov kosodreviny. Chudobné spoločenstvá extrémnych stanovišť so sitinou trojzárezovou (*Juncus trifidus*),

¹ V auguste 1948 mapoval rozšírenie svišťov v Tatrách Karel Kostroň (1913 – 1971). V oblasti Laliového sedla, Tichého vrchu, Valentkovej, Hladkého sedla a Závor našiel svište iba na JZ svahu v sedle medzi Závorami a Hladkým sedlom a to skupinu šiestich a siedmich nór, teda pripúšťa, že to boli zrejme dve rodiny. Väčšie osídlenie bolo na južnom svahu pod Hladkým sedlom, v nadmorskej výške 1 900 metrov nad chodníkom. Tu napočítal 22 nór s poznámkou, že to bola „asi jediná silná kolónia.“

Milič Blahout (1930 – 1978) v roku 1959 opisuje s najväčšou pravdepodobnosťou kolóniu pod Hladkým sedlom. Píše: „...kolónia umiestená na stráni, ktorá sa skláňa na hrebeň medzi Hladkým sedlom a Valentkovou. Stráň exponovaná JJZ, sklon 230. Najvyššie položená nora 1960 m n. m., najnižšie 1930 m n. m. Spolu štyri skupiny po 10 – 15 norách. Zrejme ide o starú kolóniu. Zem okolo ústia niektorých nór sa lievikovite prepadáva. Ústia nór majú pomerne veľké priemery.“

² Z uvedených druhov sú zákonom chránené: zvonček hrubokoreňový (*Campanula serrata*), soldanelka karpatská (*Soldanella carpatca*), prvosenka najmenšia (*Primula minima*), vřba švajčiarska (*Salix hevetica*), vřba Kitaibelova (*Salix kitaibeliana*), horec bodkovaný (*Gentiana punctata*), prílbica tuhá pravá (*Aconitum firmum*). Karpatské endemity: soldanelka karpatská (*Soldanella carpatca*), skalnica Wettsteinova pravá (*Semper-vivum wettsteinii* subsp. *wettsteinii*), zvonček hrubokoreňový (*Campanula serrata*), vřba Kitaibelova (*Salix kitaibeliana*)

* Úvodná mapa, zdroj: Turistický sprievodca Vysoké Tatry (1974), V. Adamec, R. Roubal

kostravou nízkou (*Festuca supina*) a psinčekom skalným (*Agrostis rupestris*), ktoré v jarných mesiacoch spestria poniklek biely (*Pulsatilla scherfelii*), soldanelka karpatská (*Soldanella carpatica*) a prvosienka najmenšia (*Primula minima*) sa koncom leta sfarbia hrdzavými odtieňmi. Naopak, kríčkovité druhy ako vres obyčajný (*Calluna vulgaris*) a brusnica drobnolistá (*Vaccinium gaultherioides*) začínajú v tomto čase farbiť skalnaté hrebienky do ružova, bordova a červena. Medzi nimi sa nájde aj brusnica obyčajná (*Vaccinium vitis-idaea*) s tmavozelenými listami a červenými plodmi. Mozaiku dotvárajú malé plochy smlzu chĺpkatého, čučoriedok a metlice krivolakej (*Avenella flexuosa*). V kotlině Valentkovej doliny pozdĺž potôčika je hojný zástupca vysokobylinných nívmachucha cesnačkovitá (*Adenostyles alliariae*). Drobné Valentkovo pliesko obrubuje záružlie močiarné horské (*Caltha palustris* subsp. *laeta*). Raritou je tu zriedkavá vrba švajčiarska (*Salix hevetica*) nízkeho krovitého vzrastu s listami husto pokrytými belavými chlpkami, čo vzbudzuje dojem striebrosivej farby. Pri výstupe z dolinky na hrebeň stojí za povšimnutie borievka sibírska (*Juniperus sibirica*), ktorá vyrastá zo skalnej štrbiny a rozprestiera sa na žulovej vežičke. Ako chodník vchádza do Zadnej Tichej, mení sa aj rastlinstvo. Vyššia nad-

morská výška sa prejavuje výskytom vrby Kitaibelovej (*Salix kitaibeliana*), starčeka sivého kranského (*Senecio incanus* subsp. *carniolicus*) a skalnice Wettsteinovej pravej (*Sempervivum wettsteinii* subsp. *wettsteinii*) na okrajoch sutín. Fádne porasty tráv v doline hojne spestruje žltá prasatnica jednoúborová (*Trommsdorffia uniflora*), zvonček tatranský (*Campanula tatrae*), endemit Západných Karpát a zvonček hrubokoreňový. Z početných pramenísk vyteká potôčik le-

cou drobnolistou, šuchou obojpohlavnou (*Empetrum hermaphroditum*) a podbelicou alpínskou (*Homogyne alpina*) nesú ešte stále známky pasenia v podobe priečnych chodníčkov vychodených dobytkom. Aj vo vegetácii sa nájdu trávy ako psica tuhá (*Nardus stricta*) a na vlhkejších miestach s hlbšou pôdou metlica trsnatá (*Deschampsia cespitosa*) ako druhy indikujúce pastvu v minulosti². Podobné chodníčky sú v Belianskych Tatrách na Belianskej kope, kde sa dlho páslo.

Seriál 40 rokov po:

Hrebeňom Belianskych Tatier

Zo Závor k Lalióvému sedlu

► Chodníkom k Zelenému Krivánskemu plesu

O sezónnej uzávere

movaný machmi a záružlím močiarnym. K nemu sa pridávajú prilbica tuhá pravá (*Aconitum firmum*), archangelica lekárska – litvor (*Archangelica officinalis*), kropenáč trváci (*Swertia perennis*), ostrica najtmavšia (*Carex aterrima*), hadovník väčší (*Bistorta major*), kuklica horská (*Oreogalum montanum*) a iné. Na svahoch okolo potoka sa vypína horec bodkovaný (*Gentiana punctata*).

Okolité oblúky vyvýšeniny porastené najmä brusnicou čučoriedkovou, brusni-

Záver Tichej doliny je pre „fajnsmekrov“

Cieľom niekdajšej Správy TANAP-u bolo uzáverou chodníka od Závor do Lalióvého sedla vytvoriť areál s celoročným maximálnym pokojom. „Vzhľadom na rozľahlosť Tichej a Kôprovej doliny a veľké vzdialenosti láka záver dolín malý počet návštevníkov, možno „fajnsmekrov“. Prechod cez Závor je takto prijateľný pre poznanie a zážitky z tohto kúta TANAP-u na rozhraní Západných a Vysokých Tatier bez výrazného ohrozenia okolitej prírody. Ide zároveň o oblasť, ktorá je sezónne uzatvorená a je teda aj preventívne minimalizovaný prípadný nepriaznivý vplyv turistiky na zložky neživej aj živej prírody. Teda, rozhodnutie bolo správne, verím, že sa nezmení!“, uzatvára Šturcel. ◀

Dočkal sa aktualizácie

👤 Martina Petránová

Zvlášť turistov istotne poteší knižná novinka v podobe aktualizovaného Turistického atlasu Slovenska. Dlho očakávané kartografické veľdielo, ktoré sa druhého vydania dočkalo po šiestnástich rokoch, ocenia aj zahraniční návštevníci. Je totiž zároveň i v angličtine.

Atlas v mierke 1:50 000 pozostáva z 372 mapových strán z priestoru 58 vydaných turistických máp celého územia Slovenska. Oproti svojmu predchodcovi sa môže pochváliť vylepšenou orientáciou na jednotlivých stránkach. Prekryvy mapových listov sú spracované tak, aby sa z celého atlasu dalo poskladať nielen niekoľko prilahlých strán, ale i jedna celistvá, tzv. bezošvová mapa.

Na aktualizácii prvého vydania pracoval tím ľudí na čele s Milanom Paprčkom, ktorý stojí aj za knižnou edíciou zachytávajúcou Slovensko z neba, takmer štyri roky. Finálne dielo zahŕňa nielen zobrazenie turistických a cykloturistic-

kých trás, ale aj súradnicový systém WGS-84, podporu prístrojov GPS, diaľkové medzinárodné turistické trasy prechádzajúce cez územie Slovenska, pútnické cesty i užitočné informácie o turistike, cykloturistike a lyžiarskych tratiach či zjazdovkách. Nechýbajú ani fotografie z jednotlivých regiónov, ktoré dotvárajú komplexnosť a vizuálnu stránku celej publikácie.

Hoci na pohľad pôsobí atlas objemne a v porovnaní s klasickými mapami neprakticky, opak je pravdou. Vydavateľ myslel v prvom rade na turistu, ktorý ho vďaka samostatným vyberateľným mapovým listom nemusí brať celý do terénu. Opäť poteší aj plastové puzdro so šnúrkou, ktoré ich ochráni pred nepriazňou počasia či vyliatym čajom v batohu. Plusom je tiež skutočnosť, že majitelia atlasu si budú môcť v prípade ďalších aktualizácií listy jednoducho dokúpiť. Takáto šanca sa im naskytne aj vtedy, keď ich stratia či poškodia.

Publikáciu pripravilo vydavateľstvo turistických máp z Kyncelovej pri Banskej Bystrici, ktoré je nástupcom bývalého Vojenského kartografického ústavu v Harmanci, v spolupráci s Klubom slovenských turistov a so Slovenským cykloklubom. Na pulty kníhkupectiev sa síce dostala už v lete, no do života ju slávnostne uviedli na jeseň pod Kráľovou hoľou, ktorá býva označovaná za miesto s najkrajšími výhľadmi. Z najvyššieho vrcholu východnej časti Nízkych Tatier je totiž možné dovidieť až za hranice šiestich štátov. ◀

Vodopády

VI. Tatier

Divoká a turisticky neprístupná dolina Nefcerka je územím s veľkým bohatstvom prírodných krás a zaujímavostí. Medzi ne bezpochyby patria i vodopády.

  Milan Lučanský

Do veľkej a rozľahlej Kôprovej doliny vyúsťuje v jej strednej časti z východnej strany nevelká a pomerne neznáma dolina Nefcerka, ktorá nesie výrazné znaky niekdajšej činnosti ľadovcov. Štyri mohutné dolinné prahy, neporušená príroda, čarovné plesá a vodopády, ukryté pod severnými stenami Krivánskeho hrebeňa a okolitých štítov, sú charakteristickými črtami tohto vzácného zákutia Tatier. V nižších partiách doliny sa nachádza unikátny vysokohorský prales s prastarými smrekmi a stáročnými limbami, ktorý je domovom veľkých šeliem a ďalších vzácných zástupcov tatranskej živočíšnej ríše. Strednej časti dominujú rozľahlé alpské lúky s rozmanitou kvetenou a ešte vyššie sa zrkadlia hladiny Terianskych plies. Najväčším je Nižné Terianske pleso s rozlohou 5,55 hektára. Leží vo výške 1 940 m n. m. a s hĺbkou 47,3 metra je druhým najhlbším plesom na slovenskej strane Tatier. Na Nefcerskom potoku, vytekajúcom z tohto plesa, sa nachádzajú tri Nefcerské vodopády – Vyšný, Prostredný a Nižný. Vzdušná vzdialenosť medzi najvyšším a najnižším sú necelé dva kilometre.

Pätnásť až sedemnáštmetrový Vyšný Nefcerský vodopád leží na treťom dolinnom prahu vo výške približne 1 850 m n. m. a je súčasťou asi deväťdesiat metrov vysokej kaskády.

O čosi nižšie, na druhom prahu, je vo výške asi 1 460 m n. m. ťažko prístupný Prostredný Nefcerský vodopád, ktorého hučiace vody obklopujú nepreniknuteľné porasty kosodreviny, strmé hladké skalné platne a kolmé steny vyzdobené húževnatými limbami. S jeho výškou je to trochu zahmlené, pretože prví bádatelia a knižní turistickí sprievodcovia o nej mlčia, alebo opisujú vodopád len ako „veľký“. Až Rudolf Máša v publikácii *Vysoké Tatry a Liptovské hole* z roku 1933 hovorí, že je vysoký asi osemdesiat metrov. Ide zrejme len o odhad a tento údaj si s najväčšou pravdepodobnosťou osvojili i ďalší autori a propagátori Tatier. No aj keby to bola pravda, nič by sa nezmenilo na skutočnosti, že s výškou osemdesiat metrov by mu nepatriilo tatran-

Nižný Nefcerský vodopád
(Kmeťov vodopád)

ské prvenstvo, ako sa dodnes traduje, pretože v Tatrách sú aj väčšie vodopády.

V tejto súvislosti nemožno vynechať novšie poľské zdroje, ktoré uvádzajú, že spomínaný vodopád dobre preskúmal Władysław Cywiński (1939 – 2013), horský vodca, publicista, výborný znalec a odborník na topografiu Tatier, ktorý pri svojich pozorovaniach v teréne konštatoval, že v tomto prípade ide o dvojstupňový vodopád vysoký asi štyridsaťpäť metrov. Jednotlivé stupne sú podľa jeho zistení rozdelené akosi „vaňou“ a horná hrana vodopádu je nejasná, pretože mu chýba zreteľnejší zlom. Ako vidno, v tejto problematike panujú značné rozdiely, a preto azda najspôhlivejším spôsobom upresnenia údajov o jeho výške by mohlo byť použitie dronu, ktorý by raz a navždy odkryl závoj tajomna zahalujúci tento prírodný klenot.

Posledným z trojice je Nižný Nefcerský vodopád ležiaci v lone tamojších lesov, na najnižšom (prvom) dolinnom prahu vo výške asi 1 240 m n. m. Má tri stupne a vysoký je približne päťdesiat metrov. Pre pomerne ľahkú prístupnosť je často navštevovaný, a to najmä cykloturistami, ktorých k tomuto cieľu privedú po spevnenej ceste smerovníky s označením Kmeťov vodopád. Tu sa nám však príbeh trochu zamotáva, pretože vo viacerých zdrojoch – starších aj novších – je toto pomenovanie určené Prostrednému Nefcerskému vodopádu. Nazrime preto do minulosti a odkryme, čo nám o tom hovoria staršie literárne pramene. Tie uvádzajú, že vodopád nesie meno

Nižné Terianske pleso a Kriváň

po slovenskom národovcovi, botanikovi a archeológovi Andrejovi Kmeťovi (1841 – 1908). Autorom tohto pomenovania je významný slovenský propagátor turistiky Miloš Janoška (1884 – 1963), ktorý už v prvom slovenskom *Sprievodcovi po Tatrách*, vydanom v roku 1911 v Liptovskom Mikuláši, pri opise doliny Nefcerka jasne označuje Prostredný Nefcerský vodopád ako Kmeťov. Podobne je to aj v druhom rozšírenom vydaní z roku 1923. V tomto duchu pokračovali aj ďalší autori. Z novodobejších hodno uviesť aj významných znalcov prírody a histórie Tatier, akými boli napr. Ivan Bohuš st. (1924 – 2018), Arno Puškáš (1925 – 2001) a Witold H. Paryski (1909 – 2000). Zdá sa, že spočiatku z pohľadu tohto pome-

novania panovala zhoda, až kým neprišiel rok 1947, keď Janoška vo svojej publikácii *Krásy Liptova* uviedol, že Kmeťov vodopád sa nachádza šesť minút chôdze od cesty, čo v reále poukazuje po novom už na Nižný Nefcerský vodopád.

Prečo sa tak stalo? Je prinajmenšom neobvyklé zmeniť pomenovanie prírodného objektu, ako to v tomto prípade po 36 rokoch urobil samotný autor. Čo ho k tomu viedlo zatiaľ zostáva záhadou. V súčasnosti sa v tomto tak trochu zamotanom príbehu ako Kmeťov označuje už len Nižný Nefcerský vodopád, ktorý však, ako už bolo vyššie spomenuté, nie je najväčším vodopádom ani v Tatrách ani na Slovensku, ako sa to vo všeobecnosti uvádza. ◀

O kľukatej histórii, ktorá názov „Kmeťov“ stihla priradiť Strednému i Nižnému vodopádu, informuje priamo v Kôprovej doline aj nový panel o vodopádoch na Nefcerskom potoku. S nápadom na vytvorenie infotabule prišli členovia Slovenského zväzu ochrancov prírody a krajiny, Základná organizácia Vysoké Tatry, ktorí sa postarali o jej obsahovú stránku. V spolupráci so správcom územia, ktorým sú Štátne lesy TANAP-u, sa myšlienku podarilo doviesť do zdarného konca. (red.)

Vyšný Nefcerský vodopád

Prostredný Nefcerský vodopád

Otakar Štáfl:

Český umelec v Tatrách

Životný príbeh umelca, filantropa, organizátora kultúrneho života, milovníka hôr a Slovenska Otakara Štáfla je príbehom neúnavného človeka od začiatku až do tragického konca.

Anna Ondrušeková

archív Tatranskej galérie a Podtatranského múzea v Poprade

Narodil sa 30. decembra 1884 v Nemeckom Brode (od roku 1945 Havlíčkov Brod). Historické mestečko a krásna okoliťá príroda formovala malého Otakara. Študoval na miestnom gymnáziu, ktoré tesne pred ukončením ako 19-ročný opúšťa. Odchádza v roku 1903 do Prahy. Zapiše sa do krajinárskej školy Ferdinanda Engel-müllera¹ (1867 – 1924). Úspech v tvorbe mal už ako študent, keď na výstave v Rudolfíne predal svoje akvarely. V Prahe sa usadil, maloval jej zákutia a kresby, akvarely uverejňoval v mnohých časopisoch. Od roku 1909 pracoval pre vydavateľstvo OTTO ako grafický redaktor časopisov Světozor a Český svět. Navrhoval textilné vzory pre firmu Bartoň v Náchode. Bol autorom početných grafík, najmä drevo-rytov. Vynikol ako tvorca exlibrisov, ktoré realizoval pre významné osobnosti kultúrneho, politického a spoločenského života. Okrem toho sa venoval tvorbe plagátov, knižných ilustrácií a grafickej úprave kníh. Pôsobil tiež ako scénograf. Štáfl bol priekopníkom československej kinematografie ako spoluzakladateľ filmovej spoločnosti ASUM². Pre filmy pripravoval dekorácie, režíroval (režisér piatich filmov) a príležitostne účinkoval aj ako herec. Pre spoločnosť ASUM vytvoril logo a mnohé plagáty.

V roku 1910 Štáfl pracoval pre Vydavateľstvo (Nakladatelství) Politika, kde mal svoj vlastný grafický ateliér. V tomto roku sa oženil s Václavou Brichtovou, dcérou riaditeľa Vydavateľstva Politika. Spoločne sa venovali rôznym charitatívnym aktivitám na zmierňovanie následkov prvej svetovej vojny. Manželstvo však trvalo len do roku 1917.

Štáfl bol v umeleckých a intelektuálnych kruhoch veľmi obľúbený, mal veľa priateľov a bol stále nápomocný v mnohých oblastiach. Štáflova tvorba je neobyčajne bohatá. Čoraz častejšie cestuje na Slovensko, najmä do Tatier. V roku 1927 sa oženil s Vlastou Koškovou, spisovateľkou, novinárkou a horolezkyňou.

Otakar Štáfl a Slovensko

Štáfl prichádza na Slovensko v roku 1912. Zaujímajú ho rázovité oblasti aj nevšední ľudia žijúci tradičným životom. Oslovila ho Detva, na krásu tejto dediny ho v Prahe upozornil prof. Karol Plic-

ka (1894 – 1987). Na odporúčenie Štáfla pražský tlačiarenský a vydavateľský závod Politika vydáva v roku 1913 prémiovú knihu *Detva* s obrázkami Štáfla. V tom istom roku po prvýkrát navštevuje Tatry, tie mu učarovali natrvalo. Od roku 1920 je ubytovaný v hoteli Kriváň na Štrbskom Plese, kde začína malovať. Neskôr sa presunie do hotela Hviezdoslav, kde už má aj ateliér a venuje sa naplno tatranskej tematike, či už kresbou, akvarelom, alebo olejomalbou. Jeho maľby realisticky, bez zbytočných prikrášlení zobrazovali rôzne prírodné zákutia, ale aj celé tatranské scenérie. Okrem estetickú a umeleckú hodnotu plnili funkciu poznávaciu a v neposlednom rade aj propagačnú. Svoje diela vystavoval na mnohých miestach v Čechách, na Slovensku, ale aj v zahraničí. Panoramatický obraz Mengusovská dolina, namaľovaný pre Ministerstvo priemyslu a obchodu, bol v roku 1926 ocenený na barcelonskej výstave cenou Grand Prix.

» *Nielen maliar, ale každý človek, ktorý má vzťah k prírode, príde na to, že jedine ona je základom všetkého, že jedine ona dodáva chuť a silu žiť, pracovať a tvoriť.*

Turistikou privádzame ľudí k tomuto obdivu, dávame im možnosť nahliadnuť do najintímnejších zákutí prírody.

Je len nutné, aby všetci mali oči k videniu, uši k načúvaniu a dušu prístupnú k všetkým vnemom a kráse.

Otakar Štáfl «

Obraz Bielovodská dolina (5 x 2,7 m), ktorý namaľoval pre hotel Hviezdoslav (dnes hotel Kempinski) sa dlhodobo považuje za najrozmernejšie dielo s tatranskou tematikou.

Štáfl sa považuje aj za iniciátora vzniku prvého filmu o Tatrách z výšky pod názvom Aeroplánom nad Tatrami³ v roku 1931. Film bol sprevádzaný symfonickou skladbou Búrka nad Tatrami od Vítězslava Nováka, Štáflovho priateľa. Stál aj pri zrode filmov Výstup na Rysy a Vysoké Tatry. S námetom zobrazenia diel Vysokých Tatier od Otakara Štáfla vyšli v roku 1927 dve poštové známky s rovnakým námetom – budovy pri jazere Štrbské pleso, v pozadí štít Soliska a Patrie, ale v inom prevedení aj hodnote. Rytcom bol Karel Seizinger.

Štáfl na Slovensku strávil takmer dvadsať rokov, prežil tu svoju najaktívnejšiu

časť života. V jeho tvorbe sa najviac objavujú Tatry, no akvarelom bravúrne stvárnil a zachytil aj atmosféru údolia Váhu, Dunaja a spomínanej Detvy.

Otakar Štáfl a Symbolický cintorín v Tatrách

Myšlienku založenia Symbolického cintorína vo Vysokých Tatrách po prvýkrát vyslovil Štáfl ešte v roku 1922, keď začal pravidelne Tatry navštevovať. No cieľavedome sa tejto idei začal venovať až v roku 1932, keď už bol nájomcom Chaty pri Popradskom Plese (od roku 1929). Pre svoju myšlienku získal ďalších priaznivcov, Alojza Lutonského (1905 – 1997), vtedajšieho a dlhoročného pracovníka tatranskej komisie Klubu československých turistov, Eugéniu Vyskočilovú z Prahy⁴ aj Václava Fišku (spolunájomcu Chaty pri Popradskom plese). Symbolický cintorín chcel najprv umiestniť pri Štrbskom plese (za Vilou Marína), no nenašiel pochopenie. Hľadal sa ďalší vhodný priestor, a tak sa nakoniec všetci zhodli na Limbovom háji pod Ostrvou. Bohatá korešpondencia medzi Štáflom a Lutonským je dôkazom dlhodobých preťahov pri vybavovaní povolení na cintorín. Štáfl to všetko robil nezištne, zháňal financie na rôznych miestach, osobne manuálne pracoval na Symbolickom cintoríne do posledných dní pobytu na Slovensku. Od júna do septem-

Panoramatický obraz Mengusovská dolina, ktorý Otakar Štáfl namaloval pre Ministerstvo priemyslu a obchodu, zaujal v roku 1926 porotu natoľko, že ho na barcelonskej výstave ocenila cenou Grand Prix.

by, nájomca štrbských hotelov, vyrezal ho po schválení štrbským farárom miestny rezbár. Otakar Štáfl začal pre kaplnku maľovať obraz na oltár pod názvom *Znášanie raneného horolezca*⁵, ale ten nikdy, z rôznych dôvodov a pre mnohé nečakané okolnosti, nebol v kaplnke zavesený. V roku 1961 v nej umiestnili drevoryt umeleckého rezbára Ladislava Třirsta z Podolínca (1908 – 1984), ktorý ho vytvoril podľa reprodukcie Štáflovho strateného obrazu *Znášanie raneného horolezca*. Cintorín sa pomaly dokončieval. Protičeské nálady v spoločnosti prepukli

po vyhlásení autonómie 6. októbra 1938, a tak Štáflovci odchádzajú do Prahy. Návratu sa už nedožili. Klub československých turistov menoval 3. augusta 1938 Štáfla a Lutonského, zakladateľov cintorína, za doživotných členov kuratória Symbolického cintorína, ktorému predsedal František Berkovský.

Symbolický cintorín aj s kaplnkou slávnostne vysvätil 11. augusta 1940 vtedajší prezident Slovenského štátu Dr. Jozef Tiso (1877 – 1947), no jeho hlavný protagonist, ako aj ďalší Česi, sa tejto udalosti nezúčastnili. Podrobný osud budovania Symbo-

lického cintorína od roku 1932 až po rok 1940 spísal Alojz Lutonský.⁶

Rôzne pokusy o nepriznanie autorstva myšlienky tak natrvalo zmaril Lutonský svojimi vyjadreniami. „Podľa uznesenia ústredného výboru KSTL (Klubu slovenských turistov a lyžiarov) z 28. septembra 1945 uctí sa pamiatka majstra Štáfla na Symbolickom cintoríne. Symbolický cintorín je nedokončený. Prvým uctením – azda vhodným – bude, keď Štáflovi aspoň po smrti priznáme skutočné autorstvo diela, ktorému venoval kus života. Prakticky pamiatku uctiť môžeme dobudovaním cintorína a dobudovaním prístupu naň priamo od Popradského plesa,“ napísal do časopisu *Host a turista* č. 3 – 4/1945 Alojz Lutonský.

Po tragickej smrti manželov Štáflových bol založený Krúžok priateľov Otakara Štáfla a Vlasty Štáflovej za účelom zhromaždenia všetkých dokumentov, prác menovaných a uctenia si ich pamiatky. Mala vzniknúť nadácia pre umelcov, ktorá by umožňovala tvorivý pobyt v Tatrách každoročne dvom z nich. Zachovali sa nám dva dokumenty, čo sa ďalej stalo s týmto krúžkom, žiaľ, nevieme. No ich idey sa okrem vydania knihy Lutonského nerealizovali. V roku 1947 bola Štáflovcom na Symbolickom cintoríne odhalená pamätná tabuľa.

Tatranská galéria má už vo svojom názve zakotvené pôvodné poslanie mapovať a akvizične zhodnocovať umeleckú tvorbu autorov spätých s Vysokými Tatrami. Samostatnú kapitolu tvoria českí umelci. Novým výstavným cyklom *Českí umelci v Tatrách* sa galeristi rozhodli v nasledujúcich rokoch opätovne venovať českým výtvarníkom a podrobnejšie spracovať ich umelecké, ale aj spoločenské pôsobenie v Tatrách. Tatranská galéria si v roku 2020 pripomenula šesťdesiat rokov od svojho založenia. Pri samotných začiatkoch galérie stáli českí umelci a venovali svoje diela do zbierkového fondu. Zásluhou dlhodobej šesťdesiatročnej zberateľskej činnosti sa tak v depozite nachádzajú vzácne olejomalby od Ferdinanda Engelmüllera, Antonína Hudečka, Otakara Štáfla, Jana Hálu, Jaroslava Votrubu, Josefa Olexu, Lýdy Hynkovej a ďalších. V rámci nového výstavného-edukatívneho cyklu ako prvého vybrali Otakara Štáfla, jeho diela sú prístupné vo Vile Flóra v Starom Smokovci do 5. decembra tohto roku. Kurátorkou výstavy *Otakar Štáfl, český umelec v Tatrách* je riaditeľka Tatranskej galérie v Poprade Anna Ondrušková.

Od 30. októbra 1963 je Symbolický cintorín vyhlásený za kultúrnu pamiatku (číslo rozhodnutia SKK ONV Poprad 277/63) a zapísaný ako nehnuteľná pamiatka pod názvom Symbolický cintorín obetí hôr v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR (3849/1). O osudoch zahynutých horolezcov v Tatrách aj stručnom popise budovania cintorína sa dozvieme v knihe *Symbolický cintorín* od Mikuláša Argalácsa a Dominika Michalíka, ktorá vyšla v dvoch vydaniach v roku 2001 a 2016⁷, záslužná práca.

V dnešnej dobe už zásluhu Otakara Štáfla ako otca myšlienky Symbolického cintorína v Tatrách, ale aj jej realizátora, nikto nespochybňuje.

Otakar Štáfl, autor cyklu 120 akvarelov o Vysokých Tatrách

Významnou publikáciou pre dnešné poznanie histórie a umeleckého stvárnenia Tatier je vydanie zaujímavo viazanej kolekcie akvarelov Vysoké Tatry z roku 1928⁸. Bola vydaná pri príležitosti 10. výročia vzniku Československej republiky. Kazeta obsahuje veľmi dobre, aj na dnešnú dobu, farebne vytlačené reprodukcie 120 akvarelov, presne popisujúcich zobrazenú lokalitu vo Vysokých Tatrách. Súčasťou kazety je samostatne zviazaná 120-stranová textová príloha, ktorá ešte navyše obsahuje dvesto precíznych a malebných Štáflových kresieb. Sú nielen umeleckou výpoveďou autora, ale vynikajúcim dobovým stvárnením miest, zaujímavých lokalít, flóry a fauny Vysokých Tatier. Textovú prílohu napísali renomovaní prírodovedci. Štúdiu a podrobný popis o tatranských osadách, turistických cestách a významných lokalitách Tatier dobovo zaznamenal prof. Viktor Šuman. Od Karla Domina je zaujímavá štúdia o tatranskej flóre, kde sa dozvedáme napr. o niekoľkých druhoch horcov, ktoré Štáfl realisticky zobrazil. Autorom geologickej a klimatickej štúdie je František Vitásek a faunu Tatier popisuje Jiří Janda. O chorobách a úspešnom liečení v klimaticky cennom prostredí píše MUDr. Josef Skokan. Na publikácii Štáfl spolu s autormi textovej časti pracovali od roku 1922. Bola významným počínom vo vtedajšej dobe pre Vysoké Tatry, o čom svedčí aj príhovor Dr. Milana Hodžu⁹, vtedajšieho ministra školstva a národnej osvetly.

Štáfl a obdobie druhej svetovej vojny

Pre manželov Štáflovcov to bolo obdobie zákazu vycestovať do milovaných Tatier. Štáfl svoje úsilie presmeroval na rodný Brod, ale aj Prahu. Tvoril a žil v Prahe na Mánesovej ulici 20. V ateliéri zhromažďoval množstvo cenných artefaktov,

Tatry českému umelcovi učarovali a stali sa výrazným motívom jeho tvorby.

Štáfl obraz Znášanie raneného horolezca mal pôvodne visieť v kaplnke na Symbolickom cintoríne. Nikdy sa tak však nestalo.

V roku 1927 vyšli dve poštové známky s rovnakým námetom z Vysokých Tatier budov pri Štrbskom plese so štítmi Soliska a Patrie v pozadí. Námetom sa stali Štáflve diela, rytcom bol Karel Seizinger.

dokumentov. Precízne študoval a venoval sa umeniu z celého sveta. Starostlivo zoraďoval stovky kníh, výstrižkov, reprodukcii o umení. To svedčilo o jeho umeleckom cítení, vytríbenom vkuse, ale aj svedomitosti a pracovitosti. Všetko chcel zanechať rodnému mestu. Zachovala sa, žiaľ, len časť a tá je dnes súčasťou expozície o Štáflovi v Havlíčkovom Brode. Začiatkom roka 1945 slávil šesťdesiatku.

Dostal viac ako 1 300 pozdravov, každému odpovedal, pretože: „...to svedčí o tom, že moje dielo preniklo hodne ďaleko a hlboko medzi ľuďmi.“ Netušil, že to boli posledné odkazy a listy priateľom a známym. O šesť týždňov – 14. februára 1945 – sa totiž udiala najväčšia tragédia obdobia protektorátu Čiech a Moravy, keď na Prahu zaútočili americké lietadlá a zbombardovali viaceré časti Prahy. Medzi inými aj Vinohrady, kde žili manželia Štáflvci, jedna z bômb zasiahla priamo ich dom na Mánesovej ulici a obaja zahynuli. Z trosiek domu priatelia Štáflovcov zachránili mnohé veci, medzi inými aj akvarelovú predlohu obrazu pre Symbolický cintorín. Opätovného príchodu do Tatier po oslobodení sa Otakar Štáfl nedožil. Mnohé plány na ďalších tridsať rokov, ako spomenul priateľom, ostali neukončené. Štáfl zomrel plný energie a síl, o čom svedčia aj jeho verše priateľom a takého si ho uchovajme v pamäti.

” *Mysl mladou stále mám,
pokiaľ mohu – tak si dám!
Třeba čiší plnú vína,
jen když nebude to špína!
Dobrych časů ještě dočkám
Se stárnutím ještě počkám,
přijde zaseje múza nová
všechno smažu – začnu znova!* “

- 1 Ferdinand Engelmüller sa narodil 22. decembra 1867 v Prahe, kde aj 29. septembra 1924 zomrel. Vyštudoval Akadémiu výtvarných umení v Prahe a založil krajinársku školu, ktorú navštevovali viacerí významní českí umelci, napr. Antonín Hudeček. Tatranská galéria v Poprade vlastní rozmernú olejomalbu Ferdinanda Engelmüllera z roku 1918 (130 x 158 cm).
- 2 ASUM je filmová spoločnosť (1912), ktorej názov je vytvorený z iniciálok mien zakladajúcich umelcov, herečky Anny Sedláčkovej a architekta Maxa Urbana. Štáfl s nimi od začiatku výrazne spolupracoval. ASUM bola druhou filmovou spoločnosťou v Čechách. Tvorili hrané aj dokumentárne filmy.
- 3 Film spolu s ďalšími tromi Extáza, Rieka a Zem spieva získavajú cenu na Medzinárodnom filmovom festivale v Benátkach v roku 1934 – Pohár mesta Benátky za najlepšiu réžiu pre kolekciu československých filmov.
- 4 Spolu s manželom spisovateľom Quidom Vyskočilom dali odliat' malý zvon s nápisom „Mŕtvym na pamiatku – živým na výstrahu“, ktorý sa dodnes nachádza v kaplnke na Symbolickom cintoríne pri Popradskom plese.
- 5 Obraz Znášanie raneného horolezca, niekde uvádzané mŕtveho horolezca, sa nám zachoval na fotografii ateliéru Otakara Štáfla. Existujú viaceré varianty tohto námetu, Tatranská galéria vlastní akvarelovú štúdiu z roku 1929 s týmto motívom, ev. č. K 83, pod názvom Znášanie raneného horolezca.
- 6 Lutonský, Alojz: Symbolický cintorín vo Vysokých Tatrách. Krúžok priateľov O. V. Štáflových k III. výročiu ich tragickej smrti 14. II. 1948. Knižtlačiareň Tempo, Böhmer a Štepta v Liptovskom Sv. Mikuláši.
- 7 Argalács, M. a Michalík, D.: Symbolický cintorín. Mesto Vysoké Tatry – Tatranský dvojtyždenník, Tlačiareň Kežmarok, spol. s r.o., 2001, 1. vydanie.
- 8 Argalács, M. a Michalík, D.: Symbolický cintorín. Tlačiareň Kežmarok GG, s.r.o., pre Horský hotel Popradské pleso, 2016, 2. rozšírené vydanie.
- 9 Vysoké Tatry 120 akvarelů Otakara Štáfla. S textovým doprovodom Dr. Milana Hodži, ministra školství a nár. osvěty, prof. dr. Karla Domína, dr. Františka Vításk, prof. Jiřího Jandy, MUDr. Josefa Skokana a prof. Viktora Šumana. Vydali v desátém výročí Československého osvobození, 1928, Nakladatelství Novina v Praze, výtisků Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské v Praze.
- 10 Dr. Milan Hodža (* 1. február 1878, Sučany, Rakúsko-Uhorsko – † 27. jún 1944, Clearwater, USA) slovenský politik, štátnik a publicista. Bol úradujúci prezident Česko-slovenskej republiky, jedenásty predseda vlády Česko-Slovenska (prvý slovenský) a viackrát minister – minister školstva (1926 – 1929), predseda vlády – ministerský predseda (1935 – 1938). Syn Ondreja Hodžu, brat Jána Miloslava Hodžu a synovec Michala Miloslava Hodžu.

Pod Ostrvou má svoju tabuľku už aj Kaltstein

📍 Martina Petráňová 📷 Štefan Zavacký

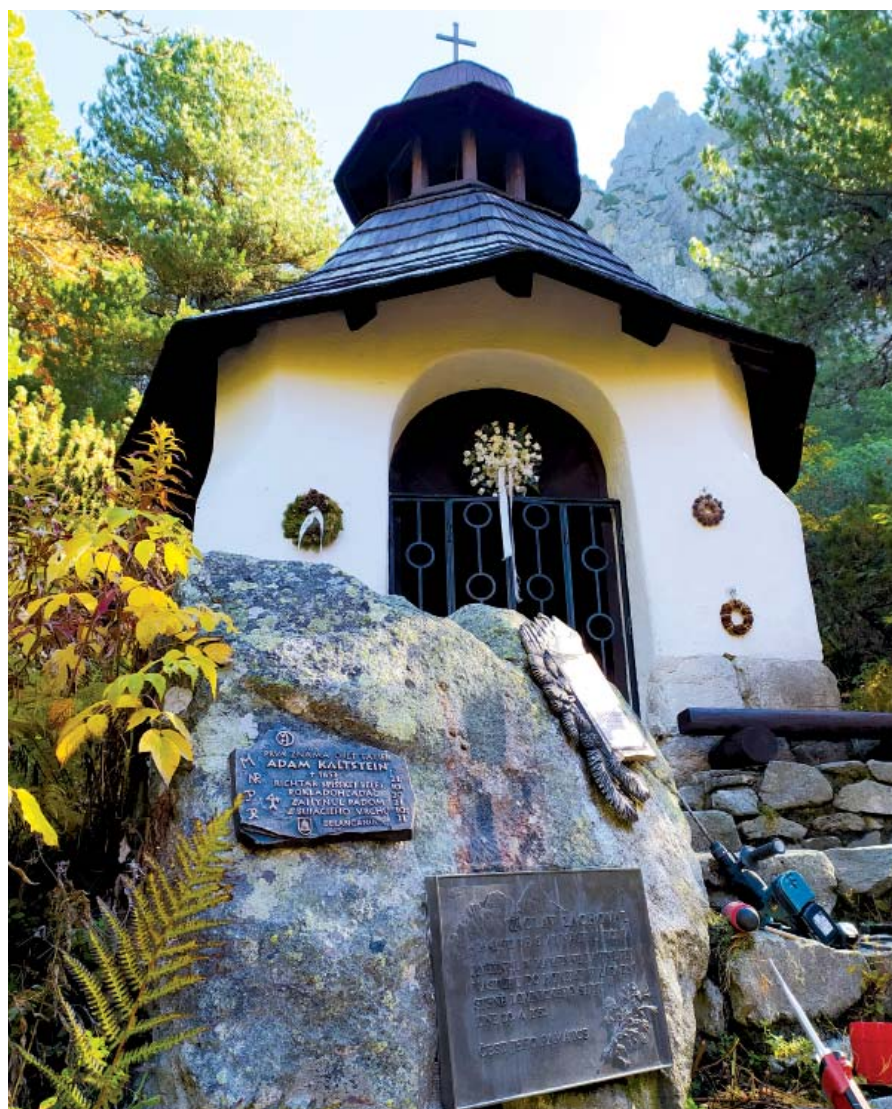
Znalci tatranskej histórie toto meno dobre poznajú. Adam Kaltstein bol nielen richtárom a cirkevným inšpektorom v Spišskej Belej, ale do dejín sa zapísal predovšetkým ako prvá známa obeť Tatier. Zahynul v roku 1653 pri páde z Bujačieho vrchu. Vraj sa tak stalo pri hľadaní pokladov „Belančania“ mu teraz dali osadiť pamätnú tabuľku na Symbolickom cintoríne pri Popradskom plese.

O Kaltsteinovi ako úspešnom hľadačovi pokladov sa zmienil už Juraj Buchholtz st. vo svojom diele *Das weit und breit erschollene Zipser Schnee-Gebürg* z roku 1719, kde priblížil aj okolnosti jeho tragickej smrti. Údajne keď richtár zostarol, rozhodol sa, že do hľadania pokladov zasväti svojho syna. Zbral ho do hôr, aby mu ukázal miesto, odkiaľ nosil zlato. Keď v Belianskych Tatrách vystupovali na Bujačí vrch, otec sa odrazu zrútil do priepasti. Jeho mŕtvolu našli až po niekoľkodňovom hľadaní. Syna to tak vystrašilo, že už do Tatier nikdy viac nevkočil. Medzi ľuďmi sa však hovorilo, že starého Kaltsteina odstrelili konkurenční hľadači pokladov. Táto zmienka o prvej po mene známej obeti Tatier sa v takejto podobe objavila aj v časopise *Vysoké Tatry* 3/1966, monografia *Spišskej Belej*, ktorá vyšla v roku 2006, spomína ešte iný príbeh: Raz sa vraj Kaltstein na výlete nachádzal v blízkosti kvapľovej jaskyne a stretol tam Nemcov, hľadajúcich poklady. Tí ho zasvätili do svojho tajomstva, ukázali mu prameň, ktorý na deň sv. Jána priniesol zlaté šupinky. Zapisovali ho, že sa môže v tento deň vrátiť, ale celkom sám a nabrat si z tohto pokladu. Kaltstein túto podmienku nespĺnil a doviedol si svojho syna, ktorý sa vzadu skrýval za kameňmi. Keď ho Nemec zbadal, začal po ňom strieľať. Richtár so strachom schytil poľný kotlík plný malých zrníek a v tme zmizol. Doma si pripomenul kliatbu, že ten, kto poklad dvíhal, musí do roka zomrieť. Zo strachu ho zakopal do pivnice. Po dlhom čase richtár na kotlík zabudol a len na smrteľnej posteli, keď dlho trpel, slúžke vyzradil slová – pivnica, kotlík, zlato, motyka. Slúžka našla poklad, jeho ustáté srdce a oči sa zaradovali a vydýchol naposledy. Takto ho našli jeho príbuzní. Až vtedy pochopili jeho slová, že skôr či neskôr bude každé tajomstvo odhalené...

Kaltsteina neobišiel vo svojich Povestiach spod Tatier ani známy kežmarský profesor Alfréd Grosz. Jeho príbeh – i keď v porovnaní s Buchholtzom st. v o niečo dramatickejšej verzii – zachytil vo svojich *Dejinách*

mesta Belá aj miestny historik Samuel Weber. Nech už bola skutočnosť akokoľvek, faktom je, že príbeh o belianskom richtárovi sa dodnes považuje za najstaršiu písomnú správu o obeti Tatier. ◀

Spolu s Kaltsteinom pribudlo tento rok v limbovom háji pod Ostrvou osem mien. Momentálne je tak na Symbolickom cintoríne 398 tabuliek s 535 menami obetí nielen Tatier, ale aj iných horstiev.

Tatranské plesá sú opäť čistejšie

Ani v tohoročnej zložitej korona, eko, bio či enviro situácii nepoľavili dobrovoľníci – potápači v starostlivosti o čistotu tatranských plies. V rámci akcie Čisté vody urobili v pätnástich plesách 51 ponorov a vyniesli na breh ďalších šesťdesiat kilogramov odpadkov.

📍 Pavol Král 📷 archív autora

Čistenia sa zúčastňujú slovenské potápačské kluby, potápačské školy, jednotlivci, ale tiež napríklad profesionálni potápači Ministerstva vnútra SR v rámci svojho pravidelného vysokohorského výcviku.

Akcia Čisté vody vznikla v roku 1994 ako súčasť Medzinárodného festivalu potápačských filmov a fotografie a ako jeho súčasť pôsobí dodnes. Počas festivalových dní, ak sa podujatie koná, čistia potápači Štrbské pleso, Popradské pleso, Nové Štrbské pleso a Velické pleso. V roku 2005 sa organizátori – Štátne lesy TANAP-u rozhodli využiť ponúknutú pomoc potápačov a rozšíriť pravidelné čistenie aj na ďalšie vybrané vysokohorské plesá. Toto rozšírenie nazvali Čisté vody v oblakoch. Zúčastňujú sa ho potápači v priaznivých dňoch letnej turistickej sezóny. Za roky čistenia si už výstup do kopcov vyskúšali mnohí odvážlivci, no len tí najzdatnejší prídu opäť. Ťažký potápačský výstroj si totiž treba vyniesť na chrbte po vlastných. To je podmienka. Okrem vynášky musí

byť potápač pripravený na veľmi chladnú vodu okolo päť stupňov Celzia. A potom, po ponore, ho čaká, unaveného a premrznutého, ešte zostup dole aj s mokrym výstrojom. Zo začiatku lákala niektorých priehľadná voda tatranských plies. No ani tá zďaleka nie je pravidlom. Často len zhora tak vyzerá. V hlbších vrstvách, kvôli zákalu, dohľadnosť klesá aj pod dva metre. Zasadou pri vysokohorských akciách je obmedzený počet potápačov, ktorí sa môžu čistenia na jednej lokalite zúčastniť. Maximum sú štyria. Vyniesť veci im pomáha potrebný počet nosičov. Obyčajne má jeden potápač jedného nosiča, alebo si dvaja potápači nesú jeden výstroj. Plesá ležiace pri frekventovaných turistických chodníkoch čistia dobrovoľníci častejšie – raz za tri roky, menej navštevované plesá raz za štyri až raz za šesť rokov. V priemere to vychádza, že každých päť rokov sa vracajú do tej istej lokality. Počas šesťnástich rokov organizovania vysokohorskej časti čistých vôd sa vyseparovalo niekoľko

overených skupín, ktoré my – organizátori, samozrejme, uprednostňujeme. Vedia, do čoho idú, čo ich v kopcoch pri nepredvídateľnom tatranskom počasi čaká. Sami si postupne učia nových adeptov, sami si prispôbili výstroj, aby bol čo najlahší. Je to pre nich výzva. Opäť a opäť sa zúčastniť, opäť a opäť si dokázať, že to zvládnu, že na to ešte majú. A popri tom pomôcť dobrej veci. Dohodneme si termín, pomôžeme pri logistike, ubytovaní, sprevádzame, zabezpečíme vrecia, vážime odpadky a osobne ich znášame do kontajnerov. To preto, aby sa účastníci nebáli zbierať. © Medzi skupiny, ktoré sa zúčastňujú dlhoročne, možno zaradiť Atlantis-dive z Bratislavy, Modrá zóna a AQUARIUS z Nitry, ARONNAX a AKITO z Bratislavy, LE Divers z Levoče, PICCARD zo Senca, alebo neodmysliteľný Potápačský klub Vodnár z Popradu. Tohto roku sme mali aj úplného nováčika – Aquarea Čierna Voda, ktorému pomáhali ostrieľaní potápači ministerstva vnútra.

Aj keď ešte aj po 28 rokoch činnosti stále nejaký ten neporiadok nachádzame, veľmi nás teší skutočnosť, že je predovšetkým zo staršieho obdobia. Nový pribúda len sporadicky, väčšinou určite nechtiac. Pri troche nepozornosti sfúkne napríklad odpadky, alebo aj odevné súčiastky vietor i do plesa. Alebo spadnú horolezcom zo stien, či ich prinesie na pleso lavína. Potápači už našli v tatranských plesách kadečo. Dokonca aj nevybuchnutý odistený granát. Alebo tomahavk z natáčania filmu *Náčelník Veľký Had* (1967). Medzi nálezmi boli pneumatiky, sudy, kotly, káble, rúry, náradie... či črepiny z vybuchnutej leteckej bomby.

Vďaka koronaopatreniam sa aj v tomto roku Medzinárodný festival potápačských filmov a fotografie konal len vo virtuálnom priestore, preto aj čistenie klasických štyroch lokalít bolo podobné ako v prípade tých vysokohorských – individuálnym spôsobom. Rozhodli sa ho vykonať organizátori festivalu osobne. Z Velického plesa vylovili štyria potápači 2,5 kilogramu odpadkov, z Popradského plesa deväť potápači 7 kilogramov, z Nového Štrbského plesa dvaja potápači 1 kilogram a zo Štrbského plesa vynieslo šesť potápačov na breh 13 kilogramov neporiadku. Počas letnej akcie Čisté vody v oblakoch čistili potápači Vyšné aj Nižné Wahlenbergovo pleso, Nižné Terianske pleso, Veľké Žabie pleso, Veľké Hincovo pleso, Prostredné a Veľké Spišské pleso, Modré pleso, Litvorové pleso, Dlhé pleso vo Velickej a Ľadové pleso v Zlomiskovej doline. Dokopy vyzdvihli 36,5 kilogramu odpadkov, najviac, 10 kilogramov, z Ľadového plesa. Za celé obdobie konania akcie Čisté vody tak narástlo množstvo vylovených odpadkov na 7 088 kilogramov.

Všetkým zúčastneným za ich nezištnú pomoc v mene tatranskej prírody ďakujeme a veríme, že naša užitočná spolupráca potrvá i naďalej. ◀

Potápači z tatranských ples len počas tohto leta vylovili zhruba šesťdesiat kilogramov odpadu.

Upratovali aj doliny

Čistejšie sú nielen plesá, ale aj doliny. Počas tradičnej akcie Čisté hory dobrovoľníci odbremenili prírodné prostredie Tatranského i Pieninského národného parku dokopy o takmer tonu odpadu. A opäť nechýbali ani kuriózne úlovky, ktoré by v horách istotne nikto nečakal.

 Martina Petránová autorka a archív Petra Hřčku

Hoci sa podujatie koná vždy v poslednú septembrovú sobotu, už v predstihu sa do upratovania zapojila sedemčlenná skupina horolezcov z Nitry, ktorá spod Cmitera nad Skalnatým plesom zniesla 180 kilogramov neporiadku. Okrem káblov, asfaltových lepeniek, kovových striešok, ktoré tam pravdepodobne ležali od čias výstavby lanovky a observatória, naďabli aj na lopatu či lyžu. Vo vreciach na smeti skončili i rôzne fľaše a staré hrdzavé konzervy. Bežného turistického odpadu bolo však pod Lomnickým štítom podstatne menej než toho stavebného. Podľa Petra Hřčku, ktorý akciu horolezcov organizoval, istotne bude čo odnášať aj na budúci rok, keďže neporiadku je tam toľko, že jeho odpratanie by zabralo možno i celý mesiac...

Čistili aj školáci

Už tradične sa do akcie zapojili i školy. Ešte v predtermíne sa do čistenia turistickej trasy Monkova dolina – Strednica pustilo 24 školákov zo Ždiaru, ktorí vyzbierali

tridsať kilogramov odpadkov po neporiadnych návštevníkoch. Hlavný deň Čistých hôr prilákal celkovo 785 účastníkov, ktorí Tatranský a Pieninský národný park odbremenili od 648 kilogramov odpadu. Vo vreciach spravidla končili najmä obaly od potravín, plechovky, papierové obrúsky, cigaretové ohorky, plastové a sklenené fľaše, našli sa však aj rôzne kusy oblečenia, dámska topánka, pneumatiky, metly, železný šrot či stavebný odpad. Nechýbali ani rúška a respirátory, ktoré sa medzi vyzbieraným odpadom začali objavovať s príchodom korony. Ruku k dielu priložili nielen školáci, ale i jednotlivci či občianske združenia. Tatry pomáhala upratovať aj takmer štyridsaťčlenná skupina mladých ľudí z ôsmich európskych krajín, ktorá Slovensko spoznávala pod hlavičkou trnavskej organizácie Youth for Equality, zameranej okrem iného i na ekologické aktivity. Upratovací maratón uzavreli opäť školáci zo Ždiaru, ktorí celkovú bilanciu tohtoročných Čistých hôr „vylepšili“ o ďal-

ších päťdesiat kilogramov. Ručička na váhe tak ukázala konečné číslo 908.

Nečakali taký záujem

„Aj vzhľadom na aktuálne protipandemické opatrenia sme nedúfali, že o akciu bude až taký záujem. Počet účastníkov síce prekonal naše očakávania, menej nás však teší skutočnosť, že aj po viac ako štyroch desaťročiach máme stále čo zbierať. Problémom už nie sú ani tak turistické chodníky vo vysokohorskom prostredí, ale predovšetkým lesy v okolí ciest, parky a porasty v intravilánoch tatranských osád. Aj preto po posledných skúsenostiach zvažujeme, že časť našich aktivít presunieme práve do týchto lokalít,“ konštatoval Igor Stavný, dlhoročný koordinátor akcie Čisté hory, ktorú organizujú Štátne lesy TANAP-u spoločne so Správou PIENAP-u a Správou TANAP-u. Tento rok sa uskutočnil už jej 43. ročník. Podujatie bolo tentokrát súčasťou Lesníckych dní, ktoré na rozdiel od minulých rokov nepozývali verejnosť na námestia, ale do prírody.

Našli i nákupný košík

Rovnako ako po minulých rokoch, aj teraz sa do upratovania Tatier či Pienin mohol zapojiť každý, stačilo vyzdvihnúť si vrece na odpad na hociktorom spomedzi jedennástich nástupných miest nachádzajúcich sa od Oravy až po Červený Kláštor. Najviac, až dvesto kilogramov odpadu sa dobrovoľníkom podarilo vyzbierať v Tatranskej Lomnici a jej okolí. Takisto dvesto kíl hlásili spod Troch korún, kde sa postupne sústreďovali nielen vrecia naplnené obalmi od potravín, servítkami a fľašami, ale i rôzne plechy a pneumatiky, ktoré zrejme vyplavil Dunajec a jeho prítoky. Najmenej smeti, len štyri kilogramy, vyzbierala polstovka dobrovoľníkov v ochrannom obvode Habovka. Ďalších tridsať kíl pridali 250 účastníci Čistých hôr na Zverovke. Kuriózne úlovky sa podaril školákovi zo Svitú, ktorí upratovali okolie turistického chodníka medzi Štrbským a Jamským plesom. Okrem bežného odpadu natrafili aj na nákupný košík jedného z obchodných reťazcov.

Vyzbierali už 65 ton

Za viac ako štyri desaťročia sa prírodné prostredie Tatranského a Pieninského národného parku podarilo odbremeniť od približne 65 ton odpadu. Rekordným bol rok 1980, kedy účastníci Čistých hôr vyniesli z dolín až 7 655 kilogramov neporiadku, pričom až 3 700 kilogramov pochádzalo z okolia Skalnatého plesa. Doteraz si akciu nenechalo ujsť približne 47-tisíc dobrovoľníkov, v posledných rokoch ide spravidla najmä o školy, ale výnimkou nie sú ani firmy, ktoré v Tatrách organizujú pre svojich zamestnancov napríklad teambuildingu. ◀

Z počiatkov cyklistiky vo Vysokých Tatrách

 Peter Bučka
 archív autora

Cyklistický pelotón Okolo Slovenska prefrčal aj cez Tatry. Posledný, v poradí už 65. ročník etapových pretekov bol podľa organizátorov z pohľadu kvality doposiaľ najúspešnejší v histórii, na štart sa totiž postavili viaceré zvučné mená svetovej cyklistiky vrátane Chrisa Frooma. Po prvýkrát vo svojej kariére sa na podujatí predstavil aj najlepší slovenský cyklista Peter Sagan, ktorý napokon ovládol i celkové poradie. My sa však pozrieme do minulosti, aj samotné Vysoké Tatry totiž zohrali v dejinách tohto športu svoju úlohu.

Po roku 1989 vyšlo niekoľko monografií, ktoré mapujú hospodársky, politický a spoločenský život v mestách regiónu Vysokých Tatier. Na príprave publikácií sa podieľalo viacero autorov. Ich zostavovatelia nevynechali ani oblasť telovýchovy a športu. Napriek nesporným kvalitám týchto prác, posúvajúcim naše poznanie, aj ony majú svoje biele miesta. Jedno z nich patrí do počiatkov športového diania v odvetví, ktoré v ostatnom čase oslavovalo celé generácie športových priaznivcov na Slovensku. Vysoké Tatry, ako uvidíme,

zohrali pri rozvoji a popularizácii cyklistiky už v jej počiatkoch svoju úlohu.

Skôr, ako sa budeme venovať prvým cyklistickým pretekom vo Vysokých Tatrách, pripomeňme si, že organizovaná cyklistika na Slovensku zapustila korene ešte koncom 19. storočia. Vôbec prvý subjekt, ktorý sa venoval cyklistike, bol pod názvom I. Bratislavský cyklistický spolok založený v roku 1888. Krátko pred vypuknutím prvej svetovej vojny vykonávalo na Slovensku činnosť desať cyklistických spolkov. Medzi nimi môžeme nájsť aj Cyklistický spolok

spišských banských miest založený v roku 1895 so sídlom v Gelnici. Dynamickejšiemu rozvoju uvedeného športového odvetvia bránila nielen skutočnosť, že bicykle sa museli do Uhorska, ktorého Slovensko bolo v tomto období súčasťou, dovážať, ale aj fakt, že pre bežnú populáciu neboli vôbec lacnou záležitosťou. V tomto období stál bicykel trojmesačnú mzdu kvalifikovaného robotníka. V roku 1899 bola v Uhorsku zavedená päťkorunová daň, ktorú museli platiť všetci majitelia bicyklov. Neskôr prišli aj ďalšie obmedzenia, ako zákaz bicyklovania v niektorých uliciach mesta a potrebný súhlas úradov pre každé podujatie organizované spolkom. Vôbec najstaršia zachovaná informácia o pretekoch je u nás z roku 1898, kedy Cyklistický spolok v Sabinove zorganizoval cestné preteky na trati Sabinov – Miskolc. Štartovať na pretekoch mohli len registrovaní cyklisti, ktorí sa na požiadanie museli preukázať dokladom. Od roku 1907 tieto podujatia koordinoval Maďarský cyklistický zväz, ktorý cyklistické spolky organizačne zastrešoval. Preteky sa z ciest preniesli na dráhy, ktoré si mohli dovoliť vybudovať iba vo väčších mestách.

Cyklistický odbor Robotníckeho športového klubu „Vpred“ v Kežmarku

Košickí cyklisti pred prvým ročníkom pretekov Košice – Tatry – Košice v roku 1928

Cyklisti na štarte prvého ročníka majstrovstiev Vysokých Tatier

Na Slovensku bola takáto dráha postavená len v Bratislave.

Ďalšia etapa vo vývoji nastala po vzniku Československa. Novým orgánom, ktorý riadil cyklistiku, sa stala Československá ústredná jednota velocipedistů (ČsÚJV). Činnosť tejto organizácie na Slovensku bola takmer neviditeľná. Cyklistika sa tu totiž spočiatku rozvíjala výlučne tam, kde sa vykonávala v predošlom období. No nezastrešovali ju už samostatné spolky, ale cyklistické odbory športových klubov. Podľa štatistiky z roku 1923 mal ČsÚJV 4 000 členov, z ktorých bolo 300 pretekárov. Rozhodujúci počet cyklistov bol v Čechách a na Morave. Najdynamickejšie sa cyklistika po vzniku nového štátu rozvíjala na Slovensku v Košiciach, kde bolo založených hneď niekoľko národnostne ladených cyklistických odborov. Pri Československom športovom klube (ČsŠK) Košice založila odbor skupina českých úradníkov a vojakov, ktorí prišli do mesta po štátoprávných zmenách. V rámci Kassai Atletikai Club (KAC) vykonával činnosť odbor maďarskej národnostnej menšiny. Odbor s týmto zameraním si v ŠK Hakoah Košice založili aj Židia. Popri národnostne zameraných odboroch sa začali zakladať aj cyklistické odbory pri robotníckych telocvičných jednotách, ktoré odrážali najmä sociálne postavenie svojich členov. Už v roku 1921 bol takýto odbor založený v Kežmarku pri Arbeiter Sportverein Vorwärts (ASV), čiže Robotníckom športovom klube „Vpred“. Krátko nato bol založený cyklistický odbor pri Robotníckej telocvičnej jednote v Liptovskom Mikuláši a v Poprade. Už v spomínaných Košiciach bol založený cyklistický odbor pri Kassai Törekvés Sport Egyesület (KTSE), čiže Košickom robotníckom športovom spolku. Počet cyklistických odborov pri robotníckych telocvičných jednotách bol na Slovensku v mezivojnovom období rozhodujúci. Obsahom ich činnosti bola predovšetkým cyklistická turistika. V oblasti športovej cyklistiky bol najaktívnejším subjektom v počiatočnom období KAC, kde sa cyklisti mohli oprieť o funkcionársku základňu svojho predchodcu z Kassai Kerékpár Egyeslet, čiže Košického cyklistického spolku, ktorý bol v Košiciach založený ešte v roku 1895. Už v roku 1921 zorganizoval KAC prvé preteky, ktoré vyhral J. Lepier z ČsŠK Košice. Na 16 km trati štartovalo desať cyklistov, ktorých bicykle ani zďaleka nepripomínali tie súčasné. Cena bežného bicykla síce klesla pod úroveň priemernej mesačnej mzdy, ale nový športový model, na ktorom pretekal víťaz, stál šesťnásobok bežného bicykla. Dodajme aj to, že Lepier bol dôstojníkom košickej posádky a bicykle si priviezol z Prahy.

V roku 1928 zorganizoval KAC prvý ročník cyklistických pretekov Košice – Vy-

soké Tatry – Košice. Dvojdňové, 300 km dlhé preteky vyhral Ruzicska z KAC. Za prelomový môžeme považovať rok 1936, kedy sa uskutočnili cyklistické majstrovstvá Vysokých Tatier. V publikovaných propozíciách pretekov sa dozvedáme, že súťaž mala vypísané dve kategórie. Prvou boli medzinárodné preteky a druhou majstrovstvá Csehoszlovákai Magyar Kerékpáros Szövetség (CsMKSz), čiže Maďarského cyklistického zväzu v Československu. Ďalej sa uvádzalo, že sa súťaží podľa pravidiel ČsÚJV. Štartovné bolo 40 korún a pretekár súťažil na vlastné riziko. Organizátor, ktorým bol CsMKSz, nepreberal žiadnu zodpovednosť za akékoľvek nehody alebo škody. Prípadné protesty museli byť podané písomne delegovanému zástupcovi ČsÚJV do 15 minút po ukončení súťaže. Súčasne bolo potrebné zaplatiť poplatok za protest vo výške 35 korún. Prihlášku na preteky mohol záujemca podať do 6. augusta 1936 na adresu László Gönczi Košice, Štefánikova č. 85, Astória Café. Dvojdňové preteky merali 321 km a odštartovali ich 15. augusta 1936 o 6.30 hodine. Trať prvého dňa viedla z Košíc cez Turňu nad Bodvou do Rožňavy. Ďalej pokračovali cyklisti do Štrby a etapu skončili na Štrbskom Plese. Táto etapa merala celkom 177 km. Na druhý deň bol štart o 7.00 hodine na Štrbskom Plese a pretekári pokračovali do Kežmarku. Ďalej trať viedla cez Levoču a Prešov do cieľa, ktorý bol v Košiciach. Etapa mala 165 km a v cieľi sa z titulu šampióna Vysokých Tatier a majstra CsMKSz mohol tešiť F. János z Kassai Sport Club (KSC). Prvým významnejším cyklistickým pretekom na Slovensku sa nevyhli detské choroby. Organizátori podujatia podcenili najmä propagáciu, a tak sa súťaž stala len internou záležitosťou CsMKSz.

Ďalší ročník majstrovstiev Vysokých Tatier sa uskutočnil až v roku 1938. To už ale predbiehame udalosti, pretože cyklistické preteky v našich veľhorách boli aj v roku 1937. Pre regionálnych cyklistických nadšencov ich zorganizoval Okresný osvetový zbor v Poprade. Konali sa 29. augusta 1937. Trať s prevýšením 600 metrov merala 63 km a mala charakter okruhu, ktorý začínal a končil v Poprade. Pretekárov mohli diváci postupne vidieť v Batizovciach, Štrbe, na Štrbskom Plese, v Starej Lesnej, vo Veľkom Slavkove a vo Veľkej Lomnici. Súťaž mala niekoľko kategórií. V skupine pretekárov zvíťazil Sladkovský z Popradu, v skupine turistov Kis zo Spišskej Soboty, v skupine vojenských hliadok vyhrala hliadka z 1. horského pluku v Poprade. V kategórii mládež, pre ktorú bola pripravená 8 km dlhá trať na ceste medzi Popradom a Batizovcami, triumfovali u chlapcov Križan a u dievčat Hodasová. V roku 1938, ako už bolo spomenuté, sa CsMKSz rozhodol opäť usku-

Cyklisti pred štartom III. etapy cyklistických pretekov Okolo Slovenska v Poprade

točniť medzinárodné cyklistické preteky o majstra Vysokých Tatier. Podujatie organizátori naplánovali na 3. až 4. septembra 1938. Dvojetapovú súťaž aj tentoraz spojili so zväzovými majstrovstvami. To, že cyklistika sa organizačne posúva, signalizovali niektoré zmeny v propozíciách pretekov. Súťaží sa mohli zúčastniť len organizovaní amatéri. Vyhodnotené boli nielen celkové výsledky, ale aj jednotlivé etapy. Špeciálnu cenu vo forme pamätnej plakety získal každý, kto preteky dokončil. Bicykle boli deň pred štartom skontrolované a zapečatené tak, aby sa na nich nedali robiť úpravy. To isté sa zopakovalo aj po skončení etapy. Na určitých úsekoch ciest bolo dokonca zakázané opravovať bicykle. Výnimka bola možná len pri poškodení kolesa. V takom prípade ho musel súťažiaci preukázať pred porotou, ktorá dohliadala nad regularnosťou pretekov. Jej členmi boli: predseda CsMKSz, zástupca ČsÚJV, zástupca organizátora a zástupca zahraničných účastníkov. Súťažiaci nesmel využiť vonkajšiu pomoc. Náhradné súčiastky si pretekári mohli vyzdvihnúť v určených sprievodných autách označených červeným krížom. To, že tieto opatrenia neboli formálne, dokumentuje záznam o defektoch, ale aj páde účastníka pretekov R. Schaffa, ktorý musel preteky už v prvej etape vzdať. Podmienkou účasti na podujatí bolo zaplatare štartovného vo výške 30 korún. Dĺžka trate bola skoro identická ako v roku 1936, kedy mala 320 km. V ďalších ukazovateľoch prišlo k niekoľkým zmenám. Štart prvej etapy bol o 7.45 hodine pred Andrassyho palácom v Košiciach. Etapa merala 150 km a viedla z Košíc cez Turňu nad Bodvou do Rožňavy. Ďalej cyklisti pokračovali do Dobšinej, Spišského Štvrtku a Popradu, kde bol cieľ. Druhý deň na pretekárov čakalo 160 km. Trasa viedla z Po-

pradu cez Štrbské Pleso, Tatranskú Lomnicu, Kežmarok, Starú Lubovňu a Prešov do Košíc. Majstrom CsMKSz sa na rok 1938 stal G. Baldovits z KSC. O tom, aká kvalitná účasť bola na pretekoch, svedčí skutočnosť, že v desaťčlennom štartovom poli skončil na celkovom piatom mieste. Prvé priečky obsadili cyklisti z Budapešti, ktorí štartovali na majstrovstvách Vysokých Tatier. Celkovým víťazom pretekov s titulom šampióna Vysokých Tatier sa stal L. Erős z Újpest Torna Egylet (UTE) s časom 11:30:35 hodiny.

Krátko po skončení pretekov vstúpili do života nielen cyklistom spoločenské zmeny, ktoré pre Slovensko znamenali stratu rozsiahleho územia na juhu a východe. Zakrátko boli rozpustené všetky telovýchovné organizácie. Cyklistika natolko utrpela, že Slovenský cyklistický zväz bol založený až v roku 1941. Počet cyklistických odborov bol malý a zväčša vykonávali činnosť len na západnom Slovensku. Obyvatelia Vysokých Tatier však aj v tomto vojnovom období mohli vidieť jednu významnú cyklistickú súťaž. V roku 1942 zorganizoval Oddiel armádnych pretekárov (OAP) cyklistické preteky Okolo Slovenska ako Veľkú cenu OAP. Podujatie malo päť etáp a tretia sa uskutočnila na trase Poprad – Prešov – Poprad. Víťazom etapy, podobne ako aj celých pretekov, sa stal K. Mülnler z OAP.

Po vojne sa do Vysokých Tatier vrcholné cyklistické podujatie vrátilo až v roku 1954, kedy sa uskutočnil prvý povojnový ročník cyklistických pretekov Okolo Slovenska. Piatu etapu, ktorá viedla z Prešova do Svitú, vyhral český pretekár K. Nesl z Ústredného domu armády (UDA). Zároveň sa stal aj celkovým víťazom pretekov. To už je ale iná etapa cyklistiky vo Vysokých Tatrách, o ktorej sa môžete dozvedieť zo súčasných publikácií. ◀

Křížovka

Anton Hajovský

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
A																	
B																	
C																	
D																	
E																	
F																	
G																	
H																	
I																	
J																	
K																	
L																	
M																	

Dračí štít je súčasťou najkrajšej skupiny štítov vo Vysokých Tatrách, označovanej ako „(tajnička 1)“: Ťažký štít, dvojvrcholová Vysoká a Dračí štít. Nachádza sa v juhovýchodnom bočnom hrebeni, ktorý vybieha z Vysokej. Je medzi horolezcami obľúbený pre pevnú skalu a krásne výhľady. Má dva vrcholy – severozápadný Malý Dračí štít (2 518 m n. m.) a juhovýchodný Veľký Dračí štít (2 523 m n. m.). Od Vysokej ho oddeľuje Vyšné Dračie sedlo (2 490 m n. m.). Bočný juhovýchodný hrebeň pokračuje na Veľký Dračí zub a Malý Dračí zub, Vyšnú štrbinu pod Ihlou, (tajnička 2), Nižnú štrbinu pod Ihlou (tajnička 3). Je spojený s povestami o tatranských drakoch, šarkanoch. Zvesti o nich boli založené na rozprávaniach o nálezoch kostier neznámych zvierat, možno jaskynných medvedov, ktoré nachádzali hľadači pokladov. Časom sa pretavili do ľudových povestí, jednou z nich je napríklad aj tá o šarkanovi, ktorý žil (tajnička 4) a nechal sa obsluhovať unesenou dievčinou z (tajnička 5), ktorú napokon vyslobodila jej matka. Drak po tom, ako ho prekliala, skamenel. Zubatý hrebeň, ktorý sa tiahne z Vysokej na juh a juhovýchod, vraj predstavuje jeho pozostatky.

Legenda

Vodorovne: A. Český zabávač – *tajnička 3*. – B. Vareška – nedostatok svetla – slovenský herec – smola. – C. Letecký oddiel – prehĺta tekutinu – austrálsky vačkovec

– plavecký štýl – EČV Zlatých Moraviec. – D. Univerzálna hnedá omáčka – námestie v starom Ríme – ranný nápoj – príkaz sultána. – E. Naše rádio – územie v JAR – prvý vesmírny turista – mužské meno. – F. Otvor – značka pneumatík – francúzsky kupec – kód Angoly. – G. Rýchlostná skúška – *tajnička 4* – citoslovce bolesti. – H. Kridlo (ved.) – barmská jednotka dĺžky – sieň, dvorana – hurhaj. – I. Hudobný nástroj – výzva na zastavenie – nepracuj s čakanom – nedostatok. – J. Ošatila – obyvateľ Aše – český hudobník – Medzinárodný olympijský výbor. – K. Čínska droga – povera – kozácky kapitán – mongolský pastier – splietaj. – L. Orgán zraku – predpona slov s významom obrovský – český atlét (Svatoslav) – naša spevácka skupina. – M. *Tajnička 1* – dedina.

Zvisle: 1. *Tajnička 2* – všetko v poriadku. – 2. Predložka – skrivilo – poradie – akože. – 3. Kód letiska El Bagre – henten – písmeno hebrejskej abecedy – plúž. – 4. Cudzie meno Rudolfa – Aralské jazero – oblámu. – 5. Vzácny plyn – druh antilopy – koniec modlitby. – 6. Vyrába tkaninu – otrok – starší písací stroj – turecký dôstojník. – 7. Staroegyptský boh slnka – hrabal, kutral sa – plachta na nosenie sena – abvolt. – 8. Japonský gymnasta – francúzsky renesančný básnik – polotuhé hmoty. – 9. Ohmat – lúmen, po česky – cela v gréckom chráme. – 10. Studený príkrm – české meno Miroslava – starší typ Fiatu. – 11. Anno do-

mini – vták (lat.) – udrel mečom – futbalový klub. – 12. Záber nožom – útok – sila – sme, po anglicky. – 13. Muži – Fatimin milý – ruš stehy. – 14. Akváriová ryba – opoj – futbalová hra. – 15. Národný park – svadobná kvetina – moslimský vládca – borid titánu (vz.). – 16. Skrz – meno Zátokkovej – získaj lovom – EČV Levoče. – 17. Povzdych – *tajnička 5*.

Pomôcky: asaul – laen – Marot.

Znenie tajničiek posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tíráži **do 31. decembra 2021**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním svojich osobných údajov, ktoré poskytne redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Komu pôjde výhra?

Správne riešenia tajničiek z čísla 4/2021 mali znieť: 1. Nefcerskej do Kôprovej, 2. Národného múzea, 3. Miloš Janoška, 4. z Podbanského, 5. Troch studničiek, 6. z Podbanského. Do redakcie nám tentokrát prišlo 32 odpovedí a kompletne správna nebola opäť iba jedna jediná. Publikáciu Príbehy zemepisných názvov Vysokých Tatier z Vydavateľstva IB Vysoké Tatry od nás získava **Jozef Vozár z Gelnice**. Srdečne blahoželáme!

Milí čitatelia,

panoramatický pohľad, ktorý priniesla fotohádanka v čísle 4/2021, si priam pýtal správne odpovede. A nesklamali ste. Vo vašich reakciách sa objavovali názvy ako Lomnický štít, Malý a Veľký Kežmarský štít, Huncovský štít, Veľká Svišťovka, Čierny štít, Kolový štít, Jahňací štít či Belianska kopa. Boli to všetko trefy do čierneho. Miestom expozície bol vrch Stežky. Kedysi naň vraj viedol turistický chodník, teraz sa jeho vrchol vypína nad ťažko dostupnou kalamitnou džungľou. Inak Stežky na mňa stále pôsobili dojmom akéhosi strážneho hradu nad Dolinou Kežmarskej Bielej vody. Je to jedna z najnavštevovanejších tatranských dolín – mám na mysli nielen súčasnosť, ale aj minulosť, dokonca dávnu. Už v prvej polovici 16. storočia vyhľadávali okolie Zeleného plesa pedagógovia a študenti kežmarského lýcea. Medzi prvých návštevníkov doliny patrila aj Beata Laska, manželka vtedajšieho majiteľa kežmarského hradu Alberta Laskyho. Podľa dobovej daňovej knihy sa tak udialo na Turíce roku 1565. Na výlet sa údajne vybrala v sprievode mnohých mešťanov, avšak bez manžela. Ten to využil ako príklad nemravnosti a dal ju zamurovať do hladomorne. Jedným okienkom mala výhľad na Tatry a druhým okienkom jej podávali stravu. Za svoju lásku k horám takto trpela šesť rokov. Teraz je 21. storočie a ľudia sú opäť sankcionovaní za svoju lásku k horám. Sme asi jediná krajina na svete, kde môžete dostať pokutu za fotografiu z nevhodného miesta. Klčovanie kosodreviny v národnom parku je v pohode... Aj to je Slovensko, Slovakia.

Vráťme sa však ešte o pár storočí späť, konkrétne do prvej polovice 17. storočia. Z tohto obdobia sa zachoval dobrodružný cestopis študenta kežmarského lýcea Daniela Speera, ktorý vystupuje pod pseudonymom Simplicissimus. Píše sa v ňom, ako si šiesti študenti urobili trojdňový výlet na bližšie neurčený štít v skupine Lomnického štítu. Na radu svojho vodcu – učiteľa musel mať každý „dlhú palicu na konci s kamzičím parožtekom a na spodku s lopatkou, aby si mohli vyhrabávať koreničky a parožtekom sa zase zachytávať pri šplhaní“. Vodca pri lezení používal aj „železá“, ktoré si pripieval nielen na kolena, ale aj na lakty. V diele je detailne popísaný i lezecký štýl: „vodca ako prvý vyliezol do výšky dvoch-troch chlapov nad skupinku, našiel si bezpečné miesto a následne mu študenti vyhodili lano, cez ktoré ich potom istil“. Liezli dokonca aj za tmy. Cestu si osvetľovali „horiacim poleonom, ktoré im učiteľ spustil na lane“. Na tejto dobrodružnej výprave „kde-tu začuli medveďa, ba i divé kone“. Kamzíkmí sa to v stenách len tak hmýrilo. Boli aj také,

Fotohádanka

  Martin Maličský

ktoré „šikovne liezli, pričom sa paročkami zachytávali. Neraz visel niektorý kamzík len na jednom parožku, zadnými kopytkami sa však odrazil od brala a znovu sa vyššie zavesil.“ Speer spomína, ako ich sprievodca vyrezal zo žalúdka uhynutého kamzíka dve „kamzičie gule“ a hneď ich aj vyhodnotil na jeden rišsky toliar. Išlo o tzv. bezoárové guľky, guľaté útvary, zložené zo srsti, živice a nestrávených bylín.

Partia výletníkov ukončila svoju strastiplnú púť pri veľkom jazere, v ktorom „sa hemžili malé rybky, že sa ich mohli rukou dotknúť, ale pri tom mali len kostru a šupinky. Zvnútra boli zelené ako more.“ Aj my ukončíme dnešnú cestu do minulosti pri jazere. Skúste uhádnuť jeho meno. Na jeho vzdialenejšom brehu sa črtá akási chata – to vám pri hádaní určite pomôže ☺.

Svoje tipy posielajte poštou alebo e-mailom na adresu redakcie uvedenú v tiráži **do 31. decembra 2021**. Zapojením sa do súťaže účastník súhlasí so spracovaním

svojich osobných údajov, ktoré poskytnú redakcii na účely vyhodnotenia súťaže a zverejnenia výhercu v časopise. Súhlas so spracovaním osobných údajov trvá, kým trvá účel ich spracovania. ◀

Kto dostane knihu?

Zdá sa, že fotohádanka z čísla 4/2021 bola pre čitateľov ozaj hračka. Spomedzi 27 odpovedí, ktoré nám prišli do redakcie, bola nesprávna len jediná. Ostatným sa bez problémov podarilo identifikovať minimálne jeden z vrcholov zachytených na fotografii. Avšak zabráť dalo miesto, odkiaľ bola snímka exponovaná. Iba osem čitateľov správne určilo, že ide o Stežky. Nebola to však podmienka pre zaradenie do žrebovania o knižné ceny. Publikáciu Tatry z oblakov od Ladislava „Tatka“ Janigu posielame **Ivanovi Guráňovi z Martina**. Srdečne blahoželáme!

